పి

చండకౌశిక మనునీనాటకమును క్షేమేశ్వరుఁడను కవీశ్వరుఁడు గీర్వాణభాషయం దు రచియించినాఁడు. చండకౌశికశబ్దమునకు మిక్కిలి కోపముగలవిశ్వామిత్రుఁ డని యర్థము హరిశ్చంద్రునికారణమునఁ గౌశికుఁడు ప్రచండతను వహించినకథ నిందుఁ గ వి వర్ణించుటం జేసి దీని [illegible] నామధేయము ఘటిల్లినది. హరిశ్చంద్రునిచరిత్రము స్కాం దపురా[illegible]నం దొకవిధ[illegible]ను మార[illegible]ండేయపురాణమునందు మఱియొకవిధము గా [illegible]న వచ్చుచున్నది. రసవంతముగా స్వేచ్ఛమై నాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన శం క[illegible]థము దేశమం దెల్లెడ వ్యాపించుటం బట్టియో మఱి యేహేతుప్రచేతన గాని స్కాందపురాణోక్తమైనకథయే యాబాలగోపాలప్రసిద్ధ మయినది. అఱ్ఱ నాధునికులు ప్రదర్శ[illegible] టక లయందు నదియే మనము చూచుచున్నాము.

సత్యము తప్పనివాఁడు లోకములో నెవ్వఁడేని కలఁడా యని దేవేం ద్రనిండుగొలువున నడిగినప్రశ్నమునకు నుత్త[illegible] చండనురాజ డొకఁ[illegible] సమాధానమాటమీఁద [illegible]లయి తేని బ[illegible]ంకలు నని ప్రతిజ్ఞ పట్టి యాపట్టును నెగ్గించుకొనుటకు నక్రమముగా నో మాయలు పన్ని యామన్నీని నెన్నరానియాపదలపాలు పఱిచి నట్లు స్కాం దంబున జెప్పఁబడియున్నది తపోధనమూర్ధన్యుఁ డయినవిశ్వామిత్రమహర్షిని నంతయువి [illegible]ముగాఁ బ్ర[illegible]ంచుట నాటకస్వభావమునకు సరిపడి యుండ దని క్షేమ [illegible]శ్వరకవి యాపుంతను విడిచి యక్కడక్కడ నొకించుకమార్పుతో మార[illegible]పు రాణోక్తకథాసరణి నీనాటకమును నడిపించినాఁడు.

హరిహరహిరణ్యగర్భుల విద్యాత్రయమును దాను సాధింతు నని గాధేయుఁ పంబుల జేయుచుండగాఁ నవ్వి లాముశ్వరకే కాని మఱి యెవ్వరికిని నుండఁ దని విఘ్నం[illegible]ట్టు, వరాహరూపమున నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి, తనచేయ కోర్వలేక మొఱ్ఱవెట్టుకొన్న యెఱుకుల మున్నుంచుకొని వేఁట వచ్చినహరిశ [illegible]మోపాయమున విశ్వామిత్రాశ్రమమునకుం గొనిపోయెను. అప్పు డమ్మానిత [illegible] మకు[illegible] లోనికి వచ్చినవిద్యలు "కటకటా! యనపరాధినుల మ[illegible]థల మగ్నికుండమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నాము, మందభాగినులను మమ్మురక్షిం డు[illegible] 'డని యంగలార్వగా నయ్యార్తాలాపంబులు తనచెవిని బడినందున నెవఁ డో[illegible] సుఁడు స్త్రీహత్య చేయుచున్నాఁడని యాగ్రహించి యిదిగో మీ దాసప్రదాత[illegible] [illegible]ను. వెఱవకు వెఱవకుఁ డని యారాజు, తోడనే యక [illegible]ర్మంబునకు రోసి, యెఱుంగమిం జేసి యూరుసిని మి

ద్దించి పలికెను. అంతమీఁదఁ దోఁక ద్రొక్కిన పామువలె నాయుసిందుఁడు మండిపడు గా నవ్విద్యులతనికిఁ దపోవిఘ్నమయిన దనసంతసముతో మాకుఁ బ్రియము మాకుఁ బ్రియము; హరిశ్చంద్రమహారాజా! నీకు జయము నీకు జయ మనుచు నంతర్ధానంబు నొందిరి. తనచిరతపఃప్రభావంబునఁ జేతిలోనికి వచ్చినమహాఫలమును నిమిషములో నిట్లెగర గొట్టి వేసినవాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డని తెలిసినతోడనే విశ్వామిత్రుని కాతనిమీఁద నాఁపరాని కోపము వచ్చి పగతీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. స్కాందమునఁ జెప్ప బడిన దానికంటె విశ్వామిత్రకోపమున కిది సయుక్తికమైన కారణముగా నుండు నని నేనూహిం చుచున్నాను. ఇట్లే మఱి కొన్ని విషయములు గూడ దీసు...ందు ... మయినమార్పులను

వనే, మీఱుచు... నాటకము చదువుటవలన నాయాయంశములు గోచరింపఁ

... ...ళతి నవి ...చ్చట వివరింప నయితిని.

...ర... ...ల... ... నాటక...

యినను బ్రథమా ... ...కొ... ...మవ

ము ... ...రిశ్చంద్రునికి రాఁగలయ... ... దివ్యదృష్టిని దెలిసిక...

ష్టుఁడు ... ...నా... రహస్యముగా రేయెల్ల ... రవ...

చేయ వల... ... ...రా పంతఃపురమునకుఁ ...

మఱు నాఁ డుద ... తనకొఱకు వేచి ...

ప్రియురాలు ... ...యి నని తలంచుకొని తద్విష...

రాజు వినూషక... ... ...ఁడు. అక్కడఁ దక్క మఱి యెక

దు శృంగారరసము

హరిశ్చంద్రునభ... ... ...రునికి లోహితా...

యుఁ బ్రసిద్ధనామములు ... ...పురాణకథా... ...రి

పేరు లిందు వరుసగా శైబ్య ... ...డ ... సామా

న్యముగా విన వ... హరిశ్చ... ... ...ములు గూడఁ గా

వఁబడ వచ్చును. అట్టివా... ... ...శ్వాసము

న ద్రౌపదేయకథాప్రక... ... ...సక్తి... ... ...ఖ్యా

నముఁ జదివిన స్పష్టపడఁగలదు ... వ్రాయఁబడ... ...జకిఁ బుత్ర ని...

శేముఁ డగుశిష్యుఁడు ... ...కవి మిస్సులర... ... ...లించించిన యప్పురా

ము ...బు...భుత్తాపన... ... బయినను ...కాలపు... యొనూలన ... ...బు

శోధనం జిగిచు... దాళ...తోసంపుటంబుల దాఁగి యుండి, విద్వచ్ఛిఖవులు ...పరనాయిత

ము నొసంస్థానాధిపతులు నగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ రాజా కొచ్చర్లకోట రామచంద్ర వేంక

టకృష్ణారావు బహద్దరు బీ. ఏ. గారి కారణమునc జదువరులవున్నేము పండి యుష్పడు శుద్ధాకృతిని బయటc బడినది ఆవారు ప్రకటించెడు సరస్వతీపత్రికయం దాగ్రంథము నేకులు చదివియే యుందురు.

క్షేమేశ్వరకవిచరిత్రమును గుఱించి కాని తద్విరచితము లగునితరగ్రంథములను ఱించి కొన్ని తెలుపుట కిప్పటి కేమియు నాకుc దెలియవచ్చినది కాదు. ఈనాటక ...ను దెలిcగించుటయందు నేను విశేషశ్రద్ధనే పుచ్చుకొన్నాను. అయినను నాకించిజ్జత బట్టి యిం దనేకలోపము లుండ వచ్చును. భాషాప్రపంచమున నభిమానము గలమనీ ంతులు నముచితరీతి వానిం బరిహరించి దీనిం దమయాదరమునకుc బాత్రము గా -- ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము.
జూలై 1900 సం॥రం

వడ్డాదిసుబ్బారాయcడు.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పద్యము.	పాదము	తప్పు.	ఒప్పు.
	౩	౧	నమః	నమా
		౪	దః	దర
౨౫		౧	చెట్టువ	చె...వ
౩౦	౧౦	౨	లార్పు	లార్చు
	౬	౪	నాటిc	నాటిc
		౧	బోయి	బోలు

ఈనాటకమునందలి పాత్రములు.

పురుషులు.

— ... డు. కథానాయకుడు.

... డుక చెలికాడు.

... రాజునకు శాంత్యుదకము దెచ్చినవాడు.

... వ వచ్చిన కిరాతుడు.

... వ వరా ... మయినవాడు.

...నము పొందినమహర్షి.

...పము.

...రిచారకుడు

...రాజు కుమారుడు

ఉపా ...

వటుడు— ... డు.

విశ్వేదేవులు ... మిత్రుని నిందించిన దేవతలు.

ధర్ముడు— ... గొనుటకు ... డాలవేషయయినధర దేవత.

అనుచరుడు—ధ... శిష్యుడు

కాపాలికుడు ...

బేతాళుడు— ...

పురుషుడు—ధరు ... రకుడు

...

శైబ్య—రాజుభార్య.

చారుమతిక—చేటి.

హేమప్రభ—ప్రతీహారి.

విద్యలు—విశ్వామిత్రుని హోమకుండమున ... త్రిశక్తులు.

యెలుకలాగున

రాజు — మిత్రు [illegible]

[illegible]

అ సామ్యముచే బొందఁగఁజేయుము, వేయు

[illegible] [illegible] గాచుచు, నిద యల్ప

అంబు [illegible]

ఉ. సద్దుం [illegible] [illegible] [illegible] హిల్లడుఁ
దద్దయు, ఖేదభారముకతంబునఁ బ్రస్మితంబు చిత్తవాఁ,
బెద్దగ నావుల [illegible] వేమాన సారెసారెకుం,
బ్రా [illegible] యుం [illegible] గన సైఁపదు చూపు లేశముఁ. F.

(ఆలోచించి విస్మయముతో) [illegible] డీ శాపజాగరవ్రత మాదేశించుటకుఁ బూజ్యులగు కులపతులయభిప్రాయ మేమై [illegible] [illegible] న దేమి? గురుశాసనము [illegible] మర నా [illegible]

విదూ — [illegible] వాసక జ్జిక యగు దేవి ఖండిత యయ్యెడు నను [illegible] [illegible] వే [illegible] యీ వ్రతమునకుఁ బ్రయోజనము గానరాకున్న

రాజు — మిత్రుఁ [illegible]

విదూ — అయ్యా! నీ కిది [illegible] ధవటునకు నాకు మహా నర్థము.

రాజు — (సోత్కంఠరము [illegible] యమును నటి [illegible]) మిత్రుఁడా! దేవి యేమి చేయును నని నీ వనుకొను

విదూ — చెలికాఁడా! నిశ [illegible] యు నని యూహించుచున్నాను.

రాజు — మిత్రుఁడా! అది తప్ప అందు సందేహ మేమి? దేవి [illegible] కోపకారణము గాదు. చూడు.

ఉ. మంతురు లాఁగిరో, హితసమాజము గోష్టి [illegible],
కాంతుఁడు, వే ళోఁ [illegible] నను [illegible] గా దని [illegible] డు ధూర్తుఁడై

వారి

తయు.

చ. చ యెయ్యార మొప్పఁ
వలి దగుజాము
వ్వల నిక రాఁ
మ్ములఁ గొని రేయి ... ౧౧

(చింతించి) మిత్రుఁడా! నిశ్చయముగా నీలాగు

చ. ఉవిద మదాగమాశ యయి
యవిరళసంభ్రమోద్గమన మై
సవసవఁ గాంచి యెం డొరుల
నవుదల యెత్త నోడు ... ౧౨

విదూ— చెలికాఁడా! కడచిన ... దయెదవు!
లెమ్ము. మన మక్కడకే పోయి దవిని బ్రసన్ను ... ము.

రాజు— (సశ్లాఘముగా) ఓయీ! నీవు బాగుగాఁ ... రమ్ము. మన మక్క
డకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు— (ఖేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి) ... బట్టి యిప్పుడ
పోవుట నాకు ఖేదకారణము.

చ. ఎడపడు నాకథం దిరిగి యెత్తుచు, నే నరుదెంచుదారిఁ
న్నిడుకొని, గడ్డిపోఁచ చలియించిన నన్నుఁ గనెంచుకలి ; వె
న్కడ నిభృతంబుగా నరిగి కానక యుండఁ గనుంగిలింపఁ, బ్రే
యుడి విరినల్లగల్వ ను బోలెడు కన్నులు మూయఁ ... ౧౩

విదూ— (నడచి తెరవంకఁ జూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో! చెలికాఁడా! చూడు
చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడు చారుమతితోఁ బ్రవేశిం
యిదిగో దేవి యిక్కడ నున్నది.

రాజు— (చూచి సంతోషముతో) ఆహా! ఏమి!

చ. చెలి శరగౌరపుండలకుఁ జెక్కులఁ గూర్పదు పత్త్రభంగి; వీ
నులఁ గడ కొత్తువాలికకనుంగవఁ దీర్పదు కజ్జలంబు; వే
నలి కుటిలంబు ప్రేలు; నరుణం బధరం బగు ధూసరం బిటుల్
పొలిచినఁ దాంటిదే సుషమ; భూషణమౌం బగ నేయు నాఁ దగున్. ౧౪

శ్రీరస్తు.

శ్రీ పరమాత్మనే నమః

చండకౌశికనా…

పొనరుచుఁ బెంచుఁ ద్రుంచు జగముల్ …యాత్మత నీవిభుండె, యా
యనవిరతాష్టమూర్తులనె వ్యాప్తము విశ్వము, లేఁడు వంద్యుఁ డీ
తని కనుమాడ్కిఁ, గంకణపుఁ ద్రాఁచు ఫూత్కృతిఁ ధూళి నర్తనా
దిని బనలగ్న మౌ పశుపతిప్రసవాంజలి మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్. ౧.

చ. కనుఁగవ కెంపు బొ… డి… …రసురి… మా మొగం
బనయము న…సన… …శంకరు … బచరింపఁగాఁ తె, మా
ననయముల్ వృథా యిఁకఁ, ద్వదాగ్రహ మిప్పలుఁగావుతన్ మన
…యఁ, దే… యెడఁజేర్చు నశంకరుఁ డేలుతన్ మిమున్. ౨.

శ… సమాధుల, నమాస్యశ్రీ విలాసోల్లసం
బై. …రువికారితన్ భ్రుకుటి వెలం బై భ్రాంతమై స్మేరమై,
జ్యానాదం బానరించుచో మరుఁడు రూక్షం బై, కరంగం ఘృణా
పానం బై రతి నేడ్వ … మగు … లోచనన్ మిమున్. ౩.

(…తమున)

సూత్రధారుఁడు — …తివిస్తర మెందుకు? దుష్టామాత్యబుద్ధివాగురాలంఘనసింహరంహుండును, ప్రచ…నీతిగానసముద్ధతాశేషకంటకుండును, సమరసాగరాంతర్భ్రమద్భుజదండమం…త్మీయస్వయంవరవల్లభుండు నగు శ్రీమహీపాలదేవుని యాదేశంబు గాంచితిని. పురావిదు లుదాహ…చు ప్రశస్తగాథ యీయనదే గదా!

మ. అనుకూలుండయి యాశ్రయించి గహనం బౌనార్యచాణక్యనీ
తిని, మున్నందుల గెల్చి పుష్పపురిఁ బొందెం జంద్రగుప్తుండు; గం
టునఁ గర్ణాటతఁ గాంచువారి మరలం ద్రుంపన్ భుజాదర్పమం
దనుఁ డా శ్రీమహీపాలదేవుఁ డతఁడైనాఁ డిప్డు నిక్కంబుగన్. ౪.

పారిపార్శ్వకుఁడు — (ప్రవేశించి) ఆర్యా! అమ్మహారాజు నాదేశ మేమి?

సూత్ర — సుప్రసిద్ధుం డగు విజయప్రకోష్ఠుని ప్రపౌత్రుం డార్యక్షేమేశ్వరకవి నవీనముగా విరచించిన చండకౌశికనాటకమును ప్రయోగించుమనది యని. అమ్మహాకవి నాట్యవేదవిశారదులును విద్యాకలావిదులును లోకజ్ఞులు నగు సభాసదులం గూర్చి యిట్లు పలికి యున్నాఁడు.

క. దోసము లేశము లేనివి
ఏసంబు గుణంబు లేనివియు లే వెందున్
దోసమును గప్పి పుచ్చుచు
భాసిలఁ జేయుండు గుణముఁ బండితులారా. ౫.

కావునఁ బారిపార్శ్వకా! కుశీలవులతో సంగీతము నారంభింప వేమి

పారి—(సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకింపుఁడు. నాఁడు గ్రహణ కాలమున మీకు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చిన బ్రాహ్మణోత్తముఁడు, తదర్థము నేఁ డరుగుదెంచి కోపపడుచున్నందునఁ గుశీలవు లందఱు వందురుచున్నారు.

సూత్ర— (భయము నభినయించి చింతను నటించి సహర్షముగా) మారిషా! ఈవిషయమున విషాదంపడ నేటికి? ఇదిగో నే నిప్పుడే—

ఆ. వె. ఆలిఁ జూలి నమ్మి యాత్మదేహము నమ్మి
సత్యపాలనంబు సలుపుపొంటె
నిత్యకౌన్నత్త మిత్తు హరిశ్చంద్ర
పార్థివుండు పోలె బ్రాహ్మణునకు.

(తెరలో) వయస్యా! ఇటు, ఇటు.

సూత్ర— (తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! ఏమి! హరిశ్చంద్రమహారా జాత్మాత సూచితంబు లగునాపదలు కుశలపరిణామంబులుగాఁ బ్రారబ్ధ ధవిస్తరుండగు పురోధసుండు రహస్యంబున నుపదేశించిన నియమజాగరంబులం బాగరించి పర్యాకులమానసుం డగుతనకుం బ్రియవయస్యుండు బోధాయనుండు దారి చూప నంతిపురమువైపున కిటు బయలు వెడలినవాఁడు, చూడు—

చ. భరమగుతూఁగుచేఁ దొగరుపాతినసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడుదేరుముఖకంజమునన్, శిథుఁ డితఁ డొప్పెడున్,
మరగిన యాత్మయాధమును మాపటివేళను బాసి, రేపటన్
విరహకృశానుకీలలను వేఁగుమహాగజరాజ మో యనన్. ౬

కావున నక్కడకే పోదము రా (నిష్క్రమించుచున్నారు) ప్రస్తావన.

(తరువాత జాగరఖేదము నభినయించుచు రాజును విదూషకుఁడును
ప్రవేశించుచున్నారు.)

విదూ— చెలికాడా! జాగారప్రబడలిక గలకన్నులతో నీవదనధ్గిర్ణముఖం బగ తాఁదేలునుం బోలె నున్మేషనిమేషంబులం గావించుచున్నను దారి గానక గుఁ

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శైబ్యయుఁ జారుమతియుఁ ప్రవేశించుచున్నారు.)

చారు— దేవీ! ఇదిగో ప్రసాధనోపకరణము.

శైబ్య— (ఖేదముతో) ఓసీ! చారుమతీ! యిక్కడ నివి తీసివేయుము. నన్నే నెందాఁకఁ బరాభవించుకొందును? నా హృదయమున కీయలంకరణోపకరణాసక్తి నిరర్థకము

విదూ— అబ్బో! ఈమెంది కట్టిపెట్టే.

రాజు— బాగు! దేవీ! బాగు: నిసర్గమనోహరంబు లయిన నీయవయవంబులకుఁ బ్రసాధనోద్దేశము నిజముగాఁ బరాభవస్థానమే చూడు.

మ. తరుణీ నీ జిగిమోవి కాసపడెనం దాఁ బూలరాగంబు; సుం
దరి! కందోయిని జుద్దుఁ బెట్టుకొన నత్యాగ్రహంపమ్ము కజ్జలం
బురునక్షోరుహా! కౌఁగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధరనీ కేటికి భూషణంబు లవి స్వార్థంబు నాశ్రయించున్ సుమా. ౧౫.

విదూ— మిత్రుండా! మనము సమీపింతము

రాజు— చెలికాఁడా! మన మిక్కడ దాఁగి యుండి వీరి విస్రంభసంభాషణ మాలకింతము (అట్లు చేయుచున్నారు)

శైబ్య— చేటీ! చారుమతీ! అశ్వథమున నూఱడించియు మరల నన్నార్యపుత్రుఁడు విప్రలంభగోచరం గావించెను గదా! సంస్థా నాభాగధేయంబు లవిశ్వసనీయంబులు. వానికిఁ గఁ బదివేల నమస్కారంబులు.

రాజు— ఓ మనస్విని!

క ఘనపటలాంతరితుఁడుగా
నినుఁ డజ్జిని మోము ముడుచు, నేమియూహాలం
భన మయ్యెను నయ్యది యా
యన కెట్టులు విప్రలంభ మది పద్మినికిన్? ౧౬.

చేటి— దేవీ! నివిచారము మానుము. రాజులు బహుభార్యలు గదా!

విదూ— ఆ! బాగసమాంతురా! బహుకార్యు లని చెప్పుము. ప్రియమిత్రు నూరక యపవాదు పాలు చేసెదవేల?

రా— చెలికాఁడా! దీనిమీఁదఁ గోపపడకుము.

క. యముఁ గని సఖుల కవం
నిశ్చయ ... సాంగ సామాన్యగతికన్

కనుఁగొనలవి భోగ్యపాలం
భయమునకుఁ బాత్రత లభించు బహుపుణ్యులకున్. ౧౬

శైబ్య— (ఏడ్చుచున్నది)

చేటి— దేవీ! ఊరకేడ్వ మూఁఱడిల్లుము. అతిమాత్ర మైనయమాయికత్వము చేత నీ మహారాజును మీఱఁ బెట్టినదానవు. అమ్మా! నీ విప్పుడు నన్నడిగితివా, ఆయన నిన్నుఁ జూచినను నీవాయనను జూడకుము. ఆయన నిన్నెంత మంచిమంచి మాటలతో బతిమాలుకొన్నను దడవుగ నీ వల్లసములాడి యాయనను ఖేదపెట్టుము.

శైబ్య— ఆర్యపుత్రుని జూడఁ గగలప్ప డీపాడుమనస్సుమీఁద నాయధికారము సాగినపక్షమున నీమాట నీచెప్పినట్లే తప్పక జరిగించెదనే.

రాజు— (త్వరగా సమీపించి) ప్రియురాలా!

క. నీకే నెపుడు విధేయుఁడ
నే కద, మత్సరత నన్నునీడెందము పై
నీ కేమిట నధికారం
బో కంజదళాక్షి! సాగ కుండును జెపుమా. ౧౭

[illegible]! శుభము.

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు)

శై— ([illegible] మనసులో) ఓహో! ఆర్యపుత్రుఁడే! కానీ (ప్రకాశముగా) జయము ప్ర[illegible]
జ[illegible] ప్ర[illegible]

చే— [illegible] భ[illegible] త[illegible] [illegible] హా[illegible]జే! నే నన్నమాట యాయన చెవిని బడి యుండును. కానీ [illegible] జయముజయము మహారాజ! దేవా! ప్ర[illegible] ఇదిగోఁ బీఠము. దేవర [illegible]దుఁ గూరుచుండుఁడు.

(అం[illegible]ఱుఁ గూ[illegible]న్నారు)

రాజు— (కడుదడవు దేవివంక విలోకించి) సుందరీ! ఇదిగో నిప్పుడు—

చ. దగగాని వేగుఁబోక విరిదమ్మి[illegible] దకొమ్మ ప్రాలఁగా
నెగయు తెలుంగునన్ జిగిని నీవి[illegible] ఉద్యగంచలంబుతో
సొగసుగ నాపయిం బొలయుచూ[illegible]కున్నఁ గ్రమ్మఱించితే
మగపడెఁ దన్వి! నాయెడ దయ స్మరలి చెదునేర [illegible]తలో. ౧౮

మఱియు నోమనోహారిణి!

క. నగల ననాదరణము నీ
వగపఱిచినఁ గొదవ యొదవ దభిరామతకున్

జిగి మేనఁ గాని నా కది
మగువా! ప్రకటించు నీదు మదిమనికితముల్. ౨౦.

శైబ్యా— నిద్రాలసంబు లైన యీయవయవంబులతోడను, ప్రజాగరమంథరంబు లైన యీ శోణ నేత్రంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ గనఁబడుచున్నారు కదా నామాట కేమి? (కోపము నటించుచున్నది)

రాజు— (తడవుగఁ దేఱిచూచి) ప్రియురాలా! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము.

చ. మదనజయధ్వజంబు నుపమన్నగు వక్రపు బొమ్మతీఁగ నీ
మదుట నదేల తాండవవిలాసము సల్పుచు నుండెఁ జండికా!
మృదుపవమానకంపిత పరిస్ఫుట బంధుకజాగ్రభంబుగా
నదరెదు నేల నీ కసమయంబున నిట్టిధరోష్ఠబింబమున్. ౨౧.

(దోసిలిపట్టి)

ఉ. కమ్మ ప్రసన్నపూర 'కలుకల్ వహియించెద వేల కోపనా
యెమ్మెయి నెంచి తీవు నను నేనటు గాదని నమ్మవేని దం
డమ్ము విధింపు పోలిఁటు నాకు గుణాగుణనిర్ణయమ్మునం
దు మ్మహనీయ లోకులపతుల్ బలితంపుఁ బ్రమాణ మయ్యెదర్. ౨౨.

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతీ— జయము జయము మహారాజ! ఇదిగోఁ గులపతులసన్నిధినుండి యొక తాపసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు— హేమప్రభా! ఆలసింపక సాదరముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ— దేవా! చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించెను)

(తరువాత శాంత్యుదకమును జేతఁ బట్టుకొని తాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

తాప— (విస్మయముతో) ఓహో హో!

సీ. ఇది యేమి యాశ్చర్య మిందుబింబము గ్రిందఁ బర్వంబుగాకె స్వర్భానుఁ డొడిసి
యేమీ మహాఘోర మీదిశావలయంబు కావిరుల్ గ్రమ్మంగఁ గాలఁ దొడఁగె
విద్రూరమేమయో వెసం దొంతులవోలెఁ బృథుసౌధములు గూలఁ బృథివి యూఁగు
నెగసి యుల్కాదండమే మిటు ఖండించె రెండుగా మార్తాండమండలంబు
దారుణోత్పాతములు గదా తలఁప నిన్ని
గంచుదివియల వెదకినఁ గనికరంబు
గానఁగా రానిహతవిధికపట మకట
యేమి మూఁడింప నున్నదో యింకఁ గ

అయినను గురుజనులపరామరికవలన నివి యన్నియుఁ గుశలపరిణామము కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివలనను బ్రాహ్మణస్వస్తివాచ
నంబువలనను స్వస్త్యయనంబువలన
దానమున సజ్జనానుకీర్తనమువలన
కుమహోత్పాతదుస్స్వప్నశమన మగును.

అందుచేతనే మహానుభావులైన కులపతులు సర్వోత్పాతప్రశమనంబుగా నిజరబ్ధస్వస్త్యయనకర్మశేషభూతం బగు నీ శాంత్యుదకమును రాజునకును రాణికి నిచ్చి రమ్మని నన్నంపినవారు

ప్రతీ— (ప్రవేశించి) ఆర్యా! ఇటు, ఇటు. (సమీపించుచున్నారు)

తాప— (సమీపించి) రాజా! నీకు శుభము.

రాజు— (తొందరగా లేచి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య— మునీంద్రా! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప— రాజా! జయశాలివి గమ్ము. సాధ్వీ! వీరమాతవు గమ్ము.

రాజు— (తొందరగా) పీఠము పీఠము.

ప్రతీ— (పీఠము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు— స్వామీ! ఇదిగో పీఠము. కూరుచుండుఁడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నారు)

రాజు— హేమప్రభా! నీవు ద్వారముకడ నుండుము.

ప్రతీ— చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది)

తాప— రాజా! మహాత్ములయిన కులపతులు తమయాశీస్సులవలన నుత్కృష్టప్రసంపన్నంబు గావించి నిశాప్రజాగరాంతంబునఁ గాంతాసహితంబుగా శిరస్సునఁ జల్లుకొనుటకు స్వస్త్యయనశేషము నీ శాంత్యుదకము నంపినారు.

రాజు— (హర్షములో దోసిలియొట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప— మ. శమితాంహస్సుయమంత్రపూతమును బుష్యత్తపస్తేజోనలం
బమితప్రోన్ముఖదుర్విపచ్ఛమనసంప్రాగ్జనత్కర్మశే
షమునిర్వాచ్యమహత్త్వమీయుదక మైశ్వర్యంబు నీ కిచ్చెడుం
బ్రమదంబుం బొదలించుఁ గాత మఖిలాపత్తుల్ నివారించుతన్.

రాజు — (స్పర్శను నభినయించి) ఆహాహా!

క. అంత్యుత్రబీజమునకుం
గలుగం బ్రసవాంకురంబు కారణ మిది, వే
వేలుగుగోలము లేం డ్లెత్తుగ
దల దీనిప్రసాదమునఁ గదా! యెత్తి రిలన్. ౨౮.

తాప— పూజ్యురాలా! శైబ్యా! కులగురులయాదేశంబున గృహదేవతలకును భూదేవతలకును సవిశేషముగా నీవును సమారాధనముల జరపవలయు.

బ్య— (దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

తాప— రాజా! నీకు శుభమవుఁగాక. నేను బ్రారబ్ధవివిధవిధివిస్తరు లగుకులపతుల సంభావింప నరుగుచున్నాఁడ. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

బ్య— (వై ...యతో) ఓసీ చారుమతికా! ఆర్యపుత్రునకు నిశాప్రజాగరము మహానుభావులు కులపతులే యాదేశించిరి. అయ్యో! నమ్మకము లేనియీపాడు మనస్సు న న్నెంత దురాత్మురాలిని జేసినదే. కానీ. ఈలాగు చేసెదను. (దోసిలిపట్టి ప్రకాశముగా) ఆర్యపుత్రులు న న్ననుగ్రహింతురుగాక.

రాజు— (అనురాగముతో) ప్రియసీ!

ఉ. చెన్నఁటితప్పిదానఁ గలుషీకృతచిత్తుఁడ నయ్యు నాకు నో
యన్నులమిన్న! నీయనునయంబిది గ్రాహ్యము యందు వేని, నీ
ప్రసన్నిచెక్కుటద్దములఁ బత్రములన్ రచియింతు ముత్తెపుం
బన్నసరంబుఁ గంబునుపమం బగుకంఠమునన్ ఘటింపుచున్. ౨౭

బ్య— (సిగ్గు పడుచున్నది.)

రాజు— (అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

చ. చెమరు గగుర్పు నీకు జిగిచెక్కుల, నాకు వడంకు గేల, నే
కమునవ ప్రియ నా మకరికల్? సకలంబు వృథా శ్రమంబు, హా
మెడఁ గూర్పఁగా నది తరంగిత మాచుఁ గుచాగ్రసీమఁ, గం
పమును మదీయహస్తసహవాసభవంబును మాన దుగ్మలీ. ౨౮.

ఆర్యపుత్ర! కులపతు లానతిచ్చినట్లు లాచరింపఁ బోవుచున్నదానను.

(...ను నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు— మిత్రుఁడా! సోత్కంఠుఁడ నైననే నేలాగునఁ బ్రొద్దు పుత్తును?

విదూ— చెలికాఁడా! నీవు దేవిమాటలను జెప్పుకొనుచు సంతోషింపుము. నేనును భోజనప్రసంగముతోఁ గాలము పుత్తును.

వనచరుండు— (ప్రవేశించి) జే జే దేవరా ! అవధారు సామీ !
బెట్టిదపు మట్టియకొట్టుకొనం బిట్టు గోత్రాధర తుంగపట్టులం బుట్టిన నెత్తా
వెల్లువ పాస్త్రం బెల్లు వలచు నూర్పు గాడ్పులం దంతయుంత్రాంతరదరచర్వ
మాణంబు లగు తెల్లని కొట్టిగడ్డల పిండి యుట్టట్టుఁ జెదరి విప్రకీర్ణ ప్రతిపక్ష జయో
పార్జిత నిజ యశఃపటలంబుమం బోలెఁ గాలమేఘంబునం గురియు కరక వర్ష
బుమం బోలె దశదిశాభాగంబులఁ గప్పఁ, బెద్ద కాలంబునుండి మెండుకొని యుః
వేరంపుఁ గారణంబునం జేసి రోసంబునం బూర్ణశశాంక మండలంబునుండి నిం...
జలిమిం గళాయమశంబుఁ బెకలించి కబళించెదో తుదిరేయి టికటికిచీఁకటి మొ
త్తమ్మునం బోలె దశనాంతరాళ ఖండన భయకుండలాయిత వృశాళదండ
సురశరాళ వికటదంష్ట్రా యుగళంబున ముఖమండలంబు ఓ డ్రింప, నేహ
కోపానలంబు నిగనుసుం బోలెఁ దరలతర జిహ్వా ప్రవాళంబు గ్రాల, విద్రావిత
వనసింహ సంహతి యగు నిజగర్వ గంభీర ఘుర్ఘురారావంబునం బెదరి తమతమ
జాతి కనుగుణంబుగా వాపోవు నాభీః శార్దూలాది వ్యాళజాలంబుల కోలాహలం
బాకించి యాగ్రహించి ఆతిక్రూరంచిన కర్ణద్వయంబు ముత్తియపుఁ జిప్పదోయిం
జప్పటలు సలుప, రూక్షతర పింగాక్షి విక్షేపం బగు నిశిత శరవాలవివ లేంద్ర నీల
కజ్జలిత మాల శ్యామల స్థూల కాయంబు స్ఫులింగ శేషం బగు దవదహన మషీరాశి
నీసడింప, వికటతటిచ్ఛటాకడార కేసరకలాపంబున నిరంతర పరి...
ధ్వనలగ్న దావానలోద్గార భాస్వరం బయి వతాతిత ధరావలయ లీలాసరః
స్థితం బగు మహా వరాహంబునుం బోలె నొకవ... యూథాధిపతి మృగవ్య
భూమిని బ్రవేశించెను. అవధరించి దేవర చిత్తానుసార మాచరింపుఁడు. నేను
నక్కడకే పోవుచున్నాను

రాజు— (సంతోషముతో) ఆహా! నా కిప్పుడు వినోదస్థానము లభించిన...
విదూ— (కోపముతో) ఓహో ...ఁడ ముల్లు కంపలలోను తెల్లుదు ...
లోను బడి మిట్టు పల్లంబు లనక యాఁ ...డప్పలకు లోఁగుచు నడవులలోఁ దిరు
లాడవలయుట ... బహు ప్రత్యవాయంబు నాఁ జను వేఁట నీకు వేడుక
...నిఁక లోకములో న్యాయస్థాన మేది యుండును?
రాజులకు వేఁట యత్యంతోపకారకము గదా! చూడు—

ఉ॥ ... మానసంబునకు హాయి ఘటించుఁ; జలించు లక్ష్యమున్
దలపడు చుట్ట స్థిరత్వ మఖిలాంగము లాఘవ మొందఁ జేయు నె
క్కొలుపుఁ గడంక బుద్ధిఁ; గలఁకుం బలె నెంతయు నారోగ్య మింత ...

దలఁపక వేఁట సంద్రు వ్యసనం బిది రాజులకంచుఁ బండితుల్. ౫౯.

కాఁబట్టి రా మన మక్కడకే పోవుదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గ. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీర నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతం బగుచండకౌశికనాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తెరలో) ఓహో వరాహాన్వేషులార!

మహాస్రగ్ధర.

కలఁచుం బంకంబుఁ, ద్రెంచుం గమలిని, నమలుం గందళన్ముల్,
జల మీఁదుం గూల నొడ్డుల్, స్థపుటములుగ ముస్తాస్థలుల్ సల్పుఁ, దూఱుం
బలుగోనం, దక్కెడక్కెఁ, బఱచుఁ బఱచు, వే భల్లకుల్ చిమ్ముఁ డంచుం
బలముల్ వెన్నాడి గాలింపఁగఁ జూరఁబడెమం బంది కాంతారభూమిన్. ౧

కాఁబట్టి యడవుల నెల్ల నరికట్టవలయును.

సీ. గహనావరోధధూర్వహజాలికులు జాలబంధంబులను బొంతఁ బన్నవలయు
భషకసంఘులు వనాభ్యంతరంబున జాగిలములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు
నలయ వాజులు వనస్థలమెల్లను బాశహస్తులు రాహుత్తు లలమవలయు
దండధుల్ పూనుదంతలరౌతు లంతకుల్ బలెఁ గాన గజిబిజింపంగవలయు
మందరాచలమంథానమథ్యమాన
కలశపాథోనిధానంబు దలఁపు రాఁగ
నధికవనసత్త్వసంక్షోభ మావహిల్ల
ధీరలుబ్ధకవారంబు విరుగవలయు. ౨.

(తరువాత రౌద్రోజ్జ్వలవేషుండయి సంభ్రమించుచు విఘ్నరాట్టు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

— సాశంకముగాఁ దనతో)

విసమాధికిన్ శివుఁడు యంగజకేళికి దత్తుసల్పిన

[illegible]

తరము సమాచరించెదు హితవ్యవసాయపుఁబంట మాపుణ్యే.
పరమవిలాసమై యెవఁడు భాసిలు, నే నలఘిష్ఠుఁడం గదా.

కావున నే నిప్పుడు—

చ. జలజజశార్ఙ్గిశంభులయసాధ్యపువిద్యలు మూఁడు నుగ్రపుం
బలుపుఁదపంబునం బడయు వాఁ డగుతాపసుచండి ముజ్జగం
బులను సముద్ధరింతుఁ గిటిమూర్తిని గ్రీడమెయిం ధరించుచున్
బ్రళయమునందు నాదిమవరాహతనుండు ముకుందుఁడుం బలెన్.

అట్లు చేయుట యుక్తమేగదా!

చ. భువనములన్ విధాత సలుపున్, హరిగాఁడు హరుండుగాఁడు; కే
శవుఁడు భరించు గోప్త యవి, శంభుఁడు గాఁడు విరించి గాఁడు మా
ధవుఁడు హరించు హర్త యవిధాత్రుఁడు, గాఁడు విధుండుగా డసం
భవ మగుఁగాక యుం డొకనిపట్టున నెట్లఖిలంబు సిద్ధియౌ.

(ఆలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుఁ డగునీతనియం దసంభావ్య మొకటి ... గాని మునిస్వభావంబులు సులభకోపంబు లగుటయుఁ గాను ... ంతు అనియు నీకార్యంబునకుఁ గడంగితిని. ఫలిత మె ... ందు ... యటు... జాలం.

(తె ...) అతినిబిడవ ... ంతర్ధానగర్విత ... దుండడు.
... ఁబడుచుం ... పి ... ళి ...
... యను గయికొన్నచందమున నక్కట! ... నెన్నలయించి దవ్వగాఁ
గొని చనుదెంచి తేల నడుగుల్ వెయి? నీ విపు డింత ... కం
బడి తేని దామరవనంబుల నింకిటఁ ... ంప వె ... దున్.

— ... ని హర్షముతో ఓహో ఇతఁడు ... మీపించెనే ... గిపుఁ డీలా ... బోయి యెవ ... టిమాయనే యవలంబ ... యెదను (సత్వరముగా నడచి ... న్నాఁడు.)

(... వాత బల్లుపూని వెంబడించుట నభినయించుచు రథమెక్కి రాజును ... ప్రవేశించు చున్నారు)

(... చున్ నిమే ... న అను పూర్వోక్తపద ... చు ... ముందు చూచి స ... ముతో) ఆర్యా ఆర్యా! వరా ... ము మనకుఁ జ ... న్నట్టే తోఁచు న్నది. — చూడు.

చ. సమలుతటిం దొరంగుకవణంపుబిసంబులు గప్పె నీవన
క్షమను గలంగి పాటుసుదకంబులధార లివే సరస్తటిన్,
శ్రమగళితోరుఫేనముల శాద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం
ద్రము ధృతమాస్త సారభము తచ్ఛ్వసితంబుల మారుతం బిటన్. ౭

(మరల నిపుణముగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగో నది, చూడుచూడు.

ఉ. జోక పొడం గదల్చుకొనుచున్ వెసఁ ద్రవ్వినదుంపతోఁడిప
ర్యాకులలోలనాలవికచాబ్జము నోరను బూని, లో నిగూ
ఢాక.. నాభినల మానసపద్మముఁ జేర వెండి దం
మాద్భృతిని గ్రాలుమహాకిటి నాఁ దనర్చెడున్. ౮

సూతు—(సకౌతుకముగా విలోకించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుచూడు.

మ. తిరుగం గ్రొళ్ళన వచ్చి లక్ష్యమయి భీతిం దోన వె న్దీసి ముం
దరిపాదంబులు సాఁచి, కుంచుచరమార్గం బీడ్చుచున్ ముందుకున్
ద్వరితశ్వాసవిదీర్ణసృక్కవివరభ్రశ్యద్బిసాంకూర మై
విరిగోటం దరిసించు నీ కన గతప్రీడావిలక్ష్యాస్యమై. ౯

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచుసమీపించియంతటఁజూచియాశ్చర్యముతో
అయ్యో! యీనిమిషమునసే మాయమై పోయిన నిమీఁద ననవసరమున బాణ
మోక్షణము గావించితినే.

చ. కనుమొఱఁగున్ క్షణంబు, క్షణకాలము దృగ్విషయం బగున్, మఱిన్
జనుఁ గదు ..ఁగా, మరల సన్నిధియందుఁ జరించు, గ్రమ్మఱన్
వెనుకను బ్రిక్క నంతటను వెండి భ్రమించు; మెఱుంగు వోలె ని
ల్వని దనుదీని నెక్కరణి లక్ష్య మొనర్తునా తోఁప దేమియున్. ౧౦

(నిపుణముగా నరసి దూరము చూచి యానందముతో)

ఓహో! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రసన్నభూమి నధిరోహించినది.
ఆర్య! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము. ఇఁక నిదియెందు బోఁగలదు?
—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుచూడు.

చ. వెనుకను బెండుమారమున వీచెడుగాలిని మీఱుచున్ వడిన్,
..సముగ లక్ష్యమున్ గలయఁబోయెదు నామది వెన్నడించుచున్,
..ఱుచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీశరాళితో
నరి గాఁగ నయంబుమొదన్ భవదీయరథంబు వాగ్రెడున్. ౧౧

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది!

చ. చదలఁ జరించుచున్ బవనజైత్రజవంబున నంబురాశి గో
ష్పదముగఁ జౌకళించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడమొట్టనా
కదిర! విభిన్నకజ్జలచయప్రతిమానవినీలకాయ మీ
కొదమవరాహ మర్త్యమునకుం దమమట్టులు దూరదూర మౌ. ౧౭

(ముందు చూచి ఖేదముతో) అయ్యో! యీమహారణ్యము నతిక్రమించి వెంట యదృశ్యం బయినదీనియడుగులజాడ యయినను గాన రాకున్నది. కాని, ఇగో నెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్నయీయరణ్యరేఖ నిప్పు డన్వేషించెదను. (అట్లు- యుచు సంతోషముతో) ఓహో! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయు. శ్చయమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతో బెటికి రొక్కడఁ గోసిరి దర్భబీళ్ళు; పూ
లకు దయ నందుకో రివటలన్ లత లిం దిసుమంత వంగె; నా
ల్పికొనుటఁ జేసి వల్కలముఁ జె ట్లిట గాయపడెన్; [illegible] ంగుహాశ్
ప్రక మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె [illegible]ంచు టిధ్మములే. ౧౮

[illegible]ఁ జూచి సంతోషముతో) ఆ[illegible]! చూ[illegible] చూడు.

చ [illegible]లుకలు స్వాగతంబును వచిం[illegible]ఁ గదంబపుఁదొఱ్ఱబోదియన్;
ప[illegible]రించ [illegible] [illegible]వ్యసుగంధవాఁ
[illegible]ప్రదె[illegible]
[illegible]నవంకఁ గ[illegible]చుఁ [illegible] దృష్టులన్.
[illegible] యగునీ [illegible] వేదుకఁ దగదు. [illegible]
[illegible]మలను నీరు [illegible] జేయుము. ఇం[illegible]వను నా
[illegible]థ[illegible] నై [illegible] పాదనా
[illegible] దను [illegible] పవి [illegible] బాగ[illegible]!

[illegible]—చి[illegible] చుచున్నా[illegible]

రాజు—(చింతను[illegible]ను [illegible] ఆహా! బెడఁదల [illegible]
[illegible]లను [illegible] ణీయం [illegible] గుచు
[illegible] సంకల్ప[illegible] మది [illegible] మమ
[illegible]పై [illegible]గుట వియోగ [illegible] గ్రహంబు [illegible]
కృ[illegible] దూలి [illegible] నాన్యవే[illegible] మమ[illegible]

(వినయముతో నడిచి భయ మభినయించి సాశంకముగా) అహా! యే మిది! అవి నయదురాలోకంబు లైనయీతపోవనంబు లపూర్వంబు లగుటం జేసి సాపరాధులకుంబోలె సాధ్వసముం గలిగించుచున్నవి. తేజస్సులలోఁ సర్వాభిభావియు ననభిభవనీయంబును నగుతపో... త్రతేజం బనిర్వచనీయంబు గదా!

క. అడుగ... జడు పి... నా
కడవి ప... ంతము మనోజ్ఞ మయ్యును, మెత్తం
బడు నెల్ల తేజములు తమ
పొడమినకడ నిప్పు ... డునఁ బోలెన్. ౧

(భయముతో నడుచుచున్నాఁ)

(తెరలో) ఆర్యులారా! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. ఏయపరాధము నెఱుంగనియనాథల మశరణ్యులము; అయ్యయ్యో! - తిదారుణముగా నగ్నిహోత్ర మునఁ ద్రోయఁబడుచున్నాము. మందభాగినులను మమ్ము రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

రాజు—(విని యవష్టంభముతో) ఓహోహో! శరువ నీవైపున భయార్తిం రిన యాఁడువారలదియుం బోలె నంగలార్పు వినవచ్చుచున్నది. (అచె... ఏమిది! ఇది తపోవ ... యా తు ... సంభవ మౌ ... కానీ సమీపించెదను. (అట్లు... చున్నాఁడు)

(తెరలో హొంటియర్లే వినఁబడుచున్నది)

రాజు—(విని సా... భ ము ... భయార... క భయ మభయము. (క్రోధముతో) హా!

ఉ. క్రూరుఁ డనాత్మనీన మ ఘోర... ర్మముం దప
స్వారివనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వ ... ర్చు, వాని నా
.. రసి గొంతుఁ గోసి మెయి తున్కలుతున్కలు చేసి యుజ్జ్వల
ద్దైవవహ్నికీలలను భ ... ముగా నవి యెల్ల వ్రేల్చెదన్. ౧౭

(డచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో! యగ్నిహోత్రమధ్యంబున నా... బయి భయార్తత నంగలార్చుచు దివ్య రూపంబునం దేజరిల్లు నారీత్రయంబుతో సన్నిహితహోమసాధనుం డయి యగ్నిశాలయం దున్నవీఁ డెవ్వఁ డయి యుండును? నిజముగా వీఁడు తాపసవేషధారి యగుకొండొకపా ం డు గా...లయు. (త ంకాత హోమము నభినయించుచు విశ్వామిత్రుం , యథాని... గా ...లును బ్రవేశించుచున్నారు

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! యేమి చెపుమా.

ఉ. పూని హవిస్సు మంత్రపరిపూత ముపాంశున నే నొసంగఁగా
నైనను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హే
చ్చైన క్రియాపరిభావమున నద్దిర! యొద్దకు నేగుదెంచి రీ
చానలు విద్యలైనను వశంపడ కుందురు నా కిదేమొకో. ౧౮

(సమాధి నభినయించుచున్నాఁడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు)

రాజు—(సత్వరము గా నమీపించి) భయార్తులకభయ మభయము. అరే! దురాత్మ! పాషండాధమ! నిలునిలు. ప్రచ్ఛన్నరాక్షసుండ వగు నీ మాయాప్రపంచ మిదియేమి?

ఉ. కేల వరాక్షమాల, తలఁ గెంజడలున్, మొల వల్కలమ్మున్, దప
శ్శాలుల వైనయీ పరమశాంతపు వాలక మేమి? యోరిచం
డాల! జుగుప్సితం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
ద్వేలమనం బిదే మనుభవింపుము కర్మఫలంబు ని[illegible]డే. ౧౯

[illegible]—[illegible]ంవరణము నభినయించుచుఁ గ్రోధముతో)

[illegible]. అ[illegible]త్కర్ణకఠోరభర్త్సనమిష[illegible]వ్యాఘట్టజం [illegible]ాంతర
ప్రసభక్షోభసమాధిభంజనవభస[illegible]స్వరద్దీపి [illegible] నా
[illegible]సద్మ[illegible]ధజజా[illegible] [illegible] తుయ[illegible]న
[illegible]సరోద్యత్ప్రలయా[illegible] నాఁ డి[illegible]భువ [illegible] [illegible]వేఁ [illegible]గుతకా. ౨౦

[illegible] [illegible]షముతో) మాకుఁ బ్రియము, మాకుఁ బ్రియము, జయముజయ
మహారాజ! నిప్ర[illegible]ంచి)

[illegible] క్రోధము [illegible] యేమిది! దు[illegible] [illegible]ఁ డీహరిశ్చంద్రుఁడే
[illegible] [illegible]యుఁ డైనా[illegible] అరే! క్ష[illegible]యాధ[illegible] నిలునిలు.

తా[illegible]. హ[illegible] [illegible]డు గాక, చంద్రుఁ డగుడు గాక, [illegible]ంద్రమో
[illegible] [illegible] హారుఁడె యగుడు గాక, దాని కేమి మూఢ, యీ
మవిద్య లంతరింపఁ [illegible] బెట్టిదంబు గా
నెరియు నాదు క్రోధవహ్ని కింధనంబు గావు రా. ౨౧

[illegible]రో[illegible]దురా

[illegible] య[illegible]కేళిమయుండు భూతకరుణాశాంతుండు [illegible] నయ్యుఁ గ్రీ
డాయత్తాత్మసమాధిభంగవిరసా[illegible]భ్రుకుటీభీషణుం

దై యాకృష్టశరాసు మారుc గని ఫాలాక్షుం డెటుల్ చేసెనో
చేయం గౌశికుc డక్లై నిన్నిపుడు దృష్టిం గ్రోధభూయిష్ఠుc డై. ౨౩

రాజు—(సంభ్రమించుచుc దనలో) అయ్యో! యేమిది! ఈయన భగవానుcడు కౌశికుcడా? వారు పూజ్యురాండ్రు విద్యలా? వారిసిద్ధికిc బాపాత్ముcడను నే నీయన కంతరాయ మైతిని గదా! నిజముగా నింధనప్రాయుcడను నే నవివేకంబునం బ్రస్ఫురచ్ఛిఖాకలాపం బగు జ్వలనంబును ద్రొక్కితిని.

విశ్వా—(క్రోధముతో)

చ. కడcగినసాధనం బిటు విఘాతము నొందుటc గ్రోధమెచ్చి నా
చెయి ంచుశాముడకుం గడు వేగిరపాటు; నెన్నcడో
ంచన దల్లజాలిc దలపెట్టుచుc దానును సాహసాంక మీ
యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడ్తెఱసేయు నిత్తఱిన్.

(లేచుచున్నాcడు)

రాజు—(భయముతో సమీపించి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(క్రోధ మభినయించుచున్నాcడు.)

రాజు—(పాదములం బడి) భగవానుcడా! క్షమియింపుము క్షమియింపుము. స్త్రీజనార్త ప్రలాపమాయావంచితుండ నయి యెఱుంగనివాcడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగును.

విశ్వా—ఏమీ! "యెఱుంగనివాcడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగు" ననెదవుగా; ఓరోరిక్షుద్ర! నన్నే నీ వెఱుంగవు గా!

ఉ. జాతిస్వయంగ్రహంబున నెసంగిన దుర్లలితైక విప్రుcడన్
బోతరపున్వసిష్ఠముని పుత్రులకానకు వీతిహోత్రుcడన్
నూతనసర్జనోద్యమ వినోదనభీతజగత్కృతాంతుcడన్
ఖ్యాతమతంగయాజకుcడc గౌశికుcడన్; నను నీ వెఱుంగవో. ౨౪

రాజు—తాపసోత్తమా! ప్రసన్నుcడ వగుము. ప్రసన్నుcడవగుము. స్వామీ! నీ వీలాగున ననుకోcదగునా?

క. ము లేని కాటకమునం దటు జీవిక గన్నవాని, భూ
వహప్రతిగ్రహణవృత్తికిc జిత్తము రోయువాని, నో
కీరి! యాడిబకసంగరకంపిత జీవలోకునిన్
మహాస్తపోనిధిని నేల నెఱుంగనివాcడు గల్గునే. ౨౫

ళీరుజనార్త ప్రలాపంబు నాలకించి యీలాగునఁ గావించితిని, స్వధర్మాక్షిప్త చేతసుం డనయి యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగు నని విన్నవించుకొను చున్నాఁడు. మహానుభావ!

విశ్వా—ఏమీ! "స్వధర్మాక్షిప్త చేతసుండవా? దురాత్మా! చెప్పు చెప్పు. ఏదో నీ. ధర్మము?

రాజు—మునికులోత్తమ! మనవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.

క. ఈయంగవలయు, రక్షణ । సేయంగనువలయు, రణము సేయఁగవలయుక్;
రాయలకు నిత్యధర్మం । బీయది యని పలికె రాదిబుషిమూర్ధన్యుల్. ౨౬

విశ్వా—ఏమీ! "ఈయంగవలయు" ఇత్యాది పద్యము పఠించుచున్నాఁడు.
జు—మ కేమి?

శ్వా—అట్లయినం జెప్పు—ఎవని కీయవలయు? ఎవ్వాని రక్షణ సేయవలయు? ఎ వ్వనితో రణము సేయవలయు?

రాజు—భగవానుఁడా! ఆలకింపుము.

విశ్వా—ఊఁ, మఱి చెప్పు.

—క. ఈవలయును సద్ద్విజులకుఁ, । గావవలె భయార్దితులఁ,బగఱతో రణముం
గావింపవలయు; నీయది । భావముదృఢపఱుచుకొన్నపద్ధతినాకుక్. ౨౭

విశ్వా—మహాత్మా! నీ వట్లే దృఢపఱుచుకొన్నపక్షమున మాకు విద్యా తపోఘరూప- గా నే మయినఁ గొంచె ము నంగవలయు.

(సంతోషముతో) ఓహో! భగవానునిచే వైవస్వతవంశ మనుగృహీతము. ... ! స్వామీ! ప్రసాదింపుము ప్రసాదింపుము.

...వర సత్కరించుటఁకు దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం
ల నేమి యుండు? బిడియం బగు నాయఖిలంబు నిత్తు నా
.. విబుధాగ్రణీ! యయిన నోపినయీవి ప్రతిగ్రహింపు మీ
వలయ బు సర్వధనపూర్ణ మశేషము నీ కొసంగితిక్. ౨౮

ర్యముతో తనలో) కానీ నే నీలాగు చేసెదను. (ప్రకాశముగా) ...
.. ! స్వస్తి. సరియేగాని యదక్షిణపుదాన మందురు. కావున దక్షిణ కూడ నిప్ప లయును.

సిగ్గుపడుచుఁ దనలో) ఈయెడఁ జేయఁదగిన దేమి? (చాలఁగ నా ...చి
న్నం.. ఖముతో) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓమహాభా

క. గడియించి లక్షహేమము । లిడుకొనిమొద దక్షిణగ ఋషీశ్వర మీకున్
దడ వనక కనికరంబున । గడు వానఁగుఁడు నేఁడు మొదలుగా నెల నాకున్. ౨౯

విశ్వా—ఈ గడువు మాకు సమ్మతమే కాని పుడమిని విడిచి యొండుకడం గడియించి యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకముగాఁ దనలో) ఇందుకుం బ్రతివిధాన మేమి? (ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహొహొ! ఎంతచక్కని ప్రతిక్రియ స్ఫురించినది. విశ్వేశ్వరపరిగ్రహం బయిన మహాక్షేత్రము గలదు గదా!

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్న భావమున్
బలుకుదు రంతరిక్షమునపట్టణ మంచును దానిఁ గోవిదుల్;
దెలియుదు రాగమార్థచరదృష్టిఁ గచాగ్రసహస్రభాగ సూ
క్ష్మలవతులాంతరాళమును సంయమివర్యులు శ్రద్ధధానులై. ౩౦

కాఁబట్టి యీయనదక్షిణ నే నం దార్జించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! తమయాజ్ఞకు బద్ధుండను.

(ఆభరణములను దీసి) మహాత్మా!

ఉ. ఈయఖిలంబు లైనసిరు లీవసుధావలయం బశేష మీ
యాయుధముల్ సమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకిరీటమున్
మీయవి; నే నిదే మరల మీమృదులాంఘ్రుల కప్పగించితిం
జూ, యమివర్య! సాదరపుఁజూపున వీని ననుగ్రహింపరే. ౩౧

(పాదములం బడి లేచి సంతసముతోఁ దనలో.) ఆహా! ఆయాసభూయిష్ఠం బయిన నదృష్టవశంబున రాజ్యభార మిప్పుడు నాకు సఫల మయినది.

ఆ.వె. ఎడఁదన్నేది పెద్దపిడు గనుకొంటినో । యట్టిగాధితనయునాగ్రహంబు
చల్లచల్ల జాజి జాజిపూవులదండ । యగుచు నాదుశిరమునందుఁ బడియె. ౩౨

(దోసిలిపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నిన్ను వీడుకొనుచున్నాను.

వె. దేవి! లోకధాత్రి! వైవస్వతులు నృపుల్ । వీరకీర్తి నేలినారు నిన్ను;
నరిదిపాత్రమునకు మరగి నే విడిటి; నా । యేకదోష మిది సహింపవలయు, ౩౩

ఇఁక నేను త్వరితముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కౌశికప్రతిశ్రుతంబును సంపూర్ణ పఱి దక్షిణోపార్జనంబునకయి వారాణసికేగెదను.

(ప్ర— —ముగా) మహానుభావ! తమ రిప్పు డయోధ్యకు విజయంచేసి నన్నుఁ గృతకృత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబున కనుమతియిచ్చి యంపవలయు.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహో! ఈదురాత్ముని మనస్థైర్యము! ఏమీ వీనిమహానుభావత్వము! ఆ! దురాత్మ! అచిరకాలముననే నీబింకము నేను వీక్షించెదను.

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెరి
దోరపుసత్యసంపదకుఁ దోడన పాసినవానిఁగాంగఁ గ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుకన్ భవదీయ దుర్నయో
దారత బగ్గుబగ్గను మదాగ్రహ మాఱదురా దురాత్మకా. ౩

(ప్రకాశముగా) రాజా! అలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధాన తనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ నామాంధ్రీకృతంబగు చండకౌశికనాటకంబునందు ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

బీభ... వషముతోఁ బాహ్యపురుషు... ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

...ముగా నడుచుచుఁ బెద్దనవ్వునవ్వి తనలో)

...మధురుఁడ నతి! క్షారవియోగాధిశుగ్రుజామధ్యుఁడ నా

...బాధా! దారుణపరిణాముఁడను గదా పాపుం... ౧

... భయపడి తొలఁగి) కట్టా! ... నయిన ... యీ ...కాటిపట్టుయు నాదుంపదెంపినది. నన్నుఁ గుఱ్ఱ తేర్చినది. ప్రవేశముటూటయ ఎండఁగాఁ దుట్టతుదకుఁ గన్నెత్తి దీనిఁ దేఱి చూడ నయినఁ జాలకున్నాఁడ. అమ్మా నే నేమి చేయుదు? (ఆలోచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుండి జన్మాంతర నంచితుని నన్ను విడిచి యిందుఁ బ్రవేశించిన జనులను దిగివచ్చునప్పుడు వెన్నంటెదను.

(తెరలో)

చ. అవుదల శంభుపాద జలజాంకన మాయన కంతపేర్మి మా
శివకును బుత్రవత్సలత, సిద్ధతపం బతనుశ్రుతంబు నా

కివి యిటు లున్నఁ గిల్బిషము లెమ్ములుఁ దోలున మాయఁబడ్డ జీ
ర్ణవపు విదే మలంఘ్య పరిణామము ప్రాక్కృత కర్మ మేరికిన్. ౨

(సావష్టంభముగా) ఆ! అది యాలాగే గదా! * (విస్మయముతో) ఎవఁడురా యిక్కడ మాటలాడుచున్నాఁడు. (తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! భగవానుఁడయిన విషమలోచనుని యాసన్నపరిచారకుఁడు భృంగీశ్వరుఁ డిదిగో నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు. నేను త్వరితముగా నవ్వలకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భృంగి—(అపుడల శంభుపాదేత్యాది పఠించి యాలోచించి) దీని కన్యథాత్వంబు గలదా? రాజర్షి యయిన హరిశ్చంద్రునకును దశావిపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవర దేవేరకిం దెలియఁబఱిచెను.

ఉ. ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునద్భుతమైనచరిత్రఁ, జిక్కెనె
మ్మో నిదు వెంద్రుకల్ పొడమి మేఁగినబూదియ శూలికిం; దదీ
యానన మాచలద్ఘనయనాంబురుహత్రయమయ్యె; మౌళియున్
బూనినపూపరేవెలుఁగుఁబూ వసియాడఁ జలించె మాటికిన్. ౩

ఇప్పు డాచక్రవర్తి యిటకు రాఁగలఁ డని దేవీసహితము భగవానుఁడు ఫాలలోచనుఁడు పర్యుత్సుకుఁడయి యున్నవాఁడు. నేనును శీఘ్రముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తించుకొని యావేడుకఁ జూడ సిద్ధముగా నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఉ. ప్రీతిని మౌని కిచ్చి పృధివిం దనివిం గనుమానసం బని
ర్వ్యాతితదక్షిణం దలఁచి వ్యాకుల మయ్యెడు; నాకు నార్జనం
బాతనిరాజ్యమందుఁ దగనందునఁ దజ్జ్ఞులు ధాత్రి నాని నై
పాతకహారియౌ శివనివాసముఁ జేరుదుఁ గాశికాపురిన్. ౪

(చింతను నటించి నిట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

శా. అవశిష్టంబు త్రయంబు త్యాగమున కీయాలుం గుమారుండు మే
ధిన్ లే దింకఁ, గ్రోధి గాధిసుతుఁ డత్యాజ్యంబు సత్యంబు, భూ
జస్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో! జీవ మే
మి - నర్పంగను బాలువోదు మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్. ౫

(ముం... చూచి సంతోషముతో) ఓహోహో! ఇదిగో. వారణాసి. తల్లీ! వారా

ణసి ! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనవ్రతంబులన్
తపితతముల్ వరింతు రెది సన్యసనంబుల బ్రహ్మనిష్ఠు ల
ట్టిపరమతారకంబు శివుఁడే యుపదేశ మొసంగుఁ బ్రాణికిన్
వపువుఁ దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బిఁక లేక యుండఁగన్. ౬

చ. సడలనిచావుపుట్టువులనం కెల యాడును బ్రాణికిచ్చటన్ ;
మృడునికరంబునుండి పడియెన్ మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ ; ని
య్యెడ నవిముక్తుఁ డై యభవుఁ డేనముఁ బాసి వసించు జాయతో ;
విడువఁడు దీని నెప్పుడును ; వే ఱొక టింతటిక్షేత్ర మున్నదే ? ౭

నిం దేయుపాయంబున మునిఋణంబునకుఁ బాయఁగలవాఁడ (విచారముతో)

మ. ధనదుం గెల్చి గ్రహింతునో ధనము, శ్రీ త్యక్తంబు నా కేల గె
ల్పను వా యాచన జన్మిగట్లు కది చేయర్ దీనతన్ క్షత్రియుల్ ;
నమూలంబు బెహారి మున్న దది పేదన్ సాగునే నాకు ? నే
-కిం గాల మపేక్షణీయ మది యోర్వన్ దైవయోగంబునన్. ౮

వ్వ ! మందభాగ్యుఁడను నే నేమి చేయుదును ? (ఆలోచించి సంతోషముతో)

ఒహొహొ ! దొడ్డయుపాయము తోఁచినది. నే -

-ని న- -న | త్యమ్మను ; నదుపా

యమ్మన నది ప్రోవమి ని | క్కమ్మగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే ? ౯

ంభముగా) కుఱ్ఱవాఁడు లోహితాస్యుఁడు వెనుకఁజిక్కఁగావానికొఱకుఁ బ్ర

దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగుదేవి నన్ను నింకను గలసికొన లేదు. ఆమె -

నను సత్వరముగాఁ బోయి నాకోరిక తీర్చుకొనియెదను. (పైకిఁ జూచి

అబ్బో ! అప్పుడే ప్రొద్దు నెత్తిమీఁదికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కౌశికునిచండమునం దపియించుఁ దీఁవ్రమై ;
మండెడుఁ దెర్వు నామనసుమాదిరి ; దైవవశంబునం గటా !
యెండను మాఁడిమాఁడి కృశియించినదేవియుఁ బోలె భూమిరు
ట్షండముక్రిందికిం జనియె ఛాయయు నీయెడ మెల్లమెల్లగన్. ౧౦

కాఁబట్టి యిప్పుడు గడుపునకు—గాదు కాదు—హరిశ్చంద్రునకే, యవ - సన్నమై

నది. హా ! మందభాగ్యుఁడను నేను నశించితిని గదా ! (భూమిమీఁ - బడి తిరిగి లే

చి దుఃఖముతో) ఓరిదురాత్మ ! హరిశ్చంద్రహతక !

తే. గీ. మున్ను గా బ్రాహ్మణున కియ్యకొన్నయట్టి । దక్షిణను నీక బ్రహ్మస్వదగ్ధుఁడవును
సత్యచలితుండ వగుచు నేచాయ కీవు। సురుఁగువాఁడవురా యోరిపరమ శఠుఁడ.

నే నిప్పు డంగడివీధికిం బోయి ప్రకృత మనుసరించెదను. ఇంతకు నమ్మహాముని వచ్చి యుండ న్లోపును. (త్వరితముగా నడచి యేకాంతమున నున్నాఁడు)

(తరువాతఁ గోపముతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విశ్వా—(తనలో)

చ. కరగత లైనవిద్యలవిఘాతముచేతఁ బ్రవృద్ధ మై మదీ
యరుష, శఠుండువానివినయాన్వితవృత్తి నిరుద్ధ మౌచు, లో
దరికొను సెండుఁ ౧ఁ దద్దయు మండుదవంబు, పైపయిం
గురిసెడువానలం బడయుకోనను బోలె ననుం దహించెడున్. ౧౨

(కోపముతో) దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక!

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
దోరపు సత్యసంపదకుఁ దోడన పాసినవానిఁ గాఁగఁ గ
న్నార నినుం గనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్నయో
దారత బగ్గుబ గ్గనుమదాగ్రహ మాఱదురా దురాత్మకా. ౧౩

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ! యిదిగో దురాత్ముఁడు—పోనీ మహాత్ముఁడే—వీఁడు వచ్చినాఁడే. సమీపించెదను.

(అట్లుచేసి క్రోధముతోఁ బ్రకాశముగా) అవురా! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికి నీయ కున్నాఁడవు!

రాజు—(సంభ్రమముతో) ఓహో! భగవానుఁడు కౌశికుఁడే. స్వామీ! యభివాదనము చేయుచున్నాఁడను.

విశ్వా—ఛీ! యనార్య! నీ విప్పుడును మమ్ము శుష్కప్రియములతో వంచింప నెంచుచున్నాఁవురా?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ! శాంతింపుశాంతింపుఁడు.

విశ్వా—(క్రోధము నభినయించుచు) ఛీఛీ! దురాత్మ! అలీకదానసంభావనాప్రఖ్యాపితమిథ్యాపౌరుషప్రపంచ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నిండినం గడువు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణన్;
వలవనిశుష్కపున్మధురవాక్కులతో నిటు డాయు చుంద వో
పలువ! ప్రలంభితం బయినపైకము నీయమి నగ్గి యిచ్చుమ
ర్విలితక్ర) ఘోరతరశాపము నీపయి నిప్పుడే పడున్. ౧౩

రాజు—(సంభ్రమముతోఁబాదములమీఁదఁ బడి) స్వామీ! శాంతింపుశాంతింపుఁడు.

క. తాపసవర! మీదక్షిణఁ। బ్రాపింపర యేని ప్రొద్దు వడకుండంగన్
శాపార్హుఁడో యీమనుజుఁడు। వ్యాపాదార్హుండొ మీకు స్వాధీనుఁ డటన్. ౧౪

కావునఁ బ్రసన్నుల రయి వణిగ్వీధికిం బోవుదము రండు.

విశ్వా—(శాపజల ముపసంహరించి) కానీ, అక్కడకేపోయియిమ్ము. ఇంతలో నేనును ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(నిర్వేదించుచుఁ దనలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ। పరభయకారణము ఋణము ప్రాణుల కిస్సీ
పరికుపితధనికముఖముం। దరిసింపనినరుఁడొకండె ధన్యుఁడు పుడమిన్. ౧౫

(నడచి సంతోషముతో) ఓహో! యిదిగో! వణిగ్వీథి (శిరమునఁదృణ ముంచుకొని ధైర్యముతో) ఓహో! సాధులార!

క. ఒదవి యొకానొకయక్కఱ। యది దీఱుచునట్టివెఱుపాయము లేకే
దెలతహోమములకుం। గొదుకక యీదేహ మమ్మఁకొనుచున్నాఁడన్. ౧౬

...లారా! కొనుండి నన్నుఁ గొనుండి. (ఆకాశమున) ఏ మనియెదరు? ఎందు దారుణకర్మము నారంభించితి వందురా? న న్నిట్లు మీరేల నిర్బంధించెదరు? జీ ... క మతివిచిత్రము గదా! (వేఱొకచోటి కేగి "ఒదవియొకానొక" అనుప ద్యము చదివి యాకాశమున) ఏమనియెదరు? "నీశక్తియేమి? పని యేమి? ... న మేమి?" యని యడుగుచున్నారా? (చిఱునవ్వుతో)

క. దేవర యేపని వెట్టినఁ। గావించెడువాఁడ నౌను గా దనకమదిన్
సేవకునకు దొరయానతి। యావంతయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్. ౧౭

(ఆలకించి) ఏ మనుచున్నారు? నీవు వెల యెక్కుడుగాఁ జెప్పినాఁడవు. కాఁబట్టి ఱి యొకబేరము చెప్పు మందురా? (ఖేదముతో) ఓసాధులార! మేము క్షత్రి లము. మరలమరల బేరములుచెప్పుట యెఱుఁగము. మీరు వెడలి పొండు. (వేఱొక చోటి కేగి "ఒదవి యొకానొక" అనుపద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) ఆర్యపుత్ర! ఆత్మంభరుండవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖంబునఁ బాలిదాన నైననన్ను మందభాగినిం జేసి నేఁడు సంవిభాగపరాఙ్ముఖుండ వగుట పాడి గాదు. నాథా! ప్రసన్నుండ వయి నన్నే యీకార్యమునకు నియోగింపుము నీవుమి ప్పుడు నయితము నెప్పటిదే గదా!

రాజు—(వైలక్ష్యముతో) అయ్యో! దేవి వచ్చినదే, సాకేరిక సెలవేటినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్లబ్యము నటించుచు శైబ్య ప్రవేశించు చున్నది.)

శైబ్య—(సకరుణముగా నార్యపుత్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగానడచి) ఆర్యులారా! సమయదాసినిగా నన్నుందలినగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు.

బాలకుఁడు—ఆర్యులారా! నన్నుఁ గూడ విలుచుకొనుఁడు.

రాజు—(వేఁడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్న! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

మ. చతురంభోధిపరీతభూతలమహాసామ్రాజ్యముఙ్ వీడితిఙ్;
హితులం బాసితి నశ్రుదీనముఖులఙ్; నే నూఅడింపం బ్రజఙ్;
సతి పుత్రుం డిపు డమ్ముకోఁ దము నిటుల్ సైరించి చూతుం; గటా!
శతధా వ్రయ్యదు గుండె, ధాత యిది వజ్రానఙ్ వినిర్మించెనో. ౧౮

శైబ్య—(బయ లాలకించి) ఆర్యులారా! యే మనెదరు? సమయ మే మ ? పర పురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య నప జేయుదానను. ఇదియే నాదుసమయము. (మరలఁ జెవి యొగ్గి) ఏ మని రు? ఈసమయమున కొడంబడి ని న్నెవఁడు కొనునందురా? అట్లయినచో ఘ ర నుగ్రహించి వెడలి పొండు. ఒనముతో మీ కేమిప్రయోజనము? ఎవ్వఁ డేని దీ- జనానుకంపి యగుభూనిలింపుఁడు సాధుశిఖామణి నన్నుఁ గొనఁగలఁడు.

(తరువాత నుపాధ్యాయుఁడును వటుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స! కౌండిన్య! నిజముగా నంగడివీధిని దాసి విక ంపఁ బడుచున్నదా

వటు—గురువుగారితో నే నసత్యము మనవిచేయుదునా?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడకే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా! ఇటువిచ్చేయుఁ డిటువిచ్చేయుఁడు.

ఉపా—(నడచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహో! యంగడివీథి యెంతరమణీయ గా నున్నది!

మ. పసిఁడిఙ్ మేరువసుంధరఙ్, మణులచేఁ బాథోధివేలఙ్, నవా
బ్దసమానోన్మదసామజచ్ఛటల వింధ్యశ్రీ విడంబించుచుఙ్,
వసనోత్పల్లవ యోాచుఁ గల్పలతలేవఙ్ బార్థితార్థంబు ల
మూహంబున కిచ్చునివ్విపణి బుద్ధిఙ్ లోలముఙ్ జేయదే. ౧౯

స్వామీ! గురువర్య! అదిగో నక్కడ గుంపుగా నెందఱోజనులు గనఁబడుచు

న్నారే. అక్షోట నది తప్పక యుండు నని నే నూహించుచున్నాను. (సమీపించి) అయ్యలారా ! దారి దారి. ఓసరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహో ! యేమీ యీ సమ్మర్దము !

శైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆర్యులారా ! సమయదాసినిగా న న్నందలిసకము వెలకు విలుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆర్యులారా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీ! యీ మెయే యదా ? (ప్రకాశముగా) అమ్మ ! యేమి నీసమయము ?

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమ ! పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య మయినను జేయుదానను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మణా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. ఈనియమము తోడనే నీవు మాయింట నివసింపుము. నాభార్య యగ్నిపరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహకృత్యనిర్వహణమునకుం జాల కున్నది. ఇదిగో ! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

బ్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ ! నే ననుగ్రహింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేఱిపాఱఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలిమిసుంగు మూర్ధమున, మేకొనుసాజపుసిగ్గు మోమునన్,
గాలివల్రెళ్ళఁ జూపుగుఱే, నడ్పుల మంథరభావ ముక్తులన్
జాలఁగఁ గోమలత్వమును జారిమమున్ మితభావ మిన్నియుం
బోలిచి చూడ నీమెయుఁగుఁబోఁడి కులీనగ నాకుఁ దోఁచెడున్. ౭౦

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టియాకృతివిశేషమున కింతటిదురవస్థ రావలసినది దు. ఏమికారణమున నీమె కీదుర్దశ ప్రాప్తించినది చెపుమా ? (ప్రకాశముగా) బోటి నీపెనిమిటి బ్రతికి యున్నాఁడా ?

శైబ్య—(తలతో సంజ్ఞచేయుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి తనలో) హా ! యేమిబ్రతుకు ! బ్రతికియున్నవానిభార్యకు యిట్టియవస్థాంతరము ?

ఉపా—ఇప్పు డతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాఁడా ?

శైబ్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెభర్తయా ? (తడవుగఁ దేఱి చూచి ఖేదముతోఁ దనలో)

శా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుజంబుల్ మత్తవేదండశుం
డాపీనాయతముల్, విశాల మురముఞ్, హా! లోకరక్షార్హ మీ
రూపం బేమి? కిరీటయోగ్యశిర మారోహించు టేమీ తృణం
బాపాదింపఁడు వేని కేసెరగు వామారంభుఁ డౌ ధాత తాఞ్. ౨౧

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయిమహాత్మ! నీవు స్వదుఃఖమున నన్నుం జాలివానిఁగాఁ జేసికోఁ దగును. నీయీప్రయత్న మెందునిమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబలుపుము.

రాజు—(ఆలోచించి వైక్లబ్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనునివచన మన్యథాకరించుట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా! విస్తరించి చెప్పుటకు దేశకాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షేపించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వపీడితుండ నయి నే నీప్రయత్నముఁ జేయుచున్నాను. ఇఁక నన్నేమియుఁ జెప్పుమని నిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నే నిచ్చెదఁ బ్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహో సాధువర్య! నీ వన్నది ప్రథమవర్ణవృత్తి. మాబోఁటుల కది నిషిద్ధము గదా! నీవు నన్నుఁ గనికరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

శైబ్య—(తొందరగా సమీపించి వినయముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య! ఆర్య! ముందుగ బేర మాడిననన్ను నిరాకరించుట నీకుఁ దగదు. నేను నీపాలఁ బడితిని. నన్ననుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సౌభాగ్యవతి!

ఆ. వె. ఏను దెచ్చి యున్నహేమంబు లరలక్ష,
యీధనంబు మీకు నిద్దలుకును ;
యుక్త మెట్టు లట్టు లానరింపఁగాఁ దగు
నరసికొని పరస్పరానుమతిని. ౨౨

(సొమ్మునిచ్చుచున్నాఁడు)

పుచ్చుకొని సంతోషముతో) అదృష్టవశముననార్యపుత్రునిప్రతిజ్ఞాభర మరపా... తగ్గినది. నే నిప్పుడు కృతార్థురాల నయితిని.

—(తనలో) ఇప్పు డీదంపతులదుఃఖము నేను జూచి సహింపఁజాలను. (వెళ్ళఁ బోవుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా ! ముహూర్తమాత్ర మ్ముండుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాఱు కన్నులనిండఁ జూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకౌండిన్యుఁ డుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(రాజుబట్టను సొమ్ము మూట గట్టి) ఆర్యపుత్ర ! న న్నీద్విజవరునికి దాసిననుగా ననుమతింప వేఁడుచున్నాను.

రాజు—(దుఃఖముతో) దేవీ ! దైవమే యనుమతించెను. (ఆకాశముఁజూచుచు నిందాసహితముగాఁ దనలో) అయ్యో ! హతవిధీ !

గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసినపరమసాధ్వి
దాసిగఁ బంపు చుంటివి పరునియింటి
కకట ! యిది మౌళి నున్నమానికముఁ దీసి
పాదభూషణ మొనరించుభంగి కాదె ? ౫౩

...యు జాలిగా) హా ! యెంతకష్టము.

దేవ భూపదల కర్గము సేయుట మందబుద్ధి నై
... జూలి నీకరణి నంగడికిం గొనితెచ్చి యమ్మఁగాఁ
జాల నిజాన్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుందునన్
హాళియు నమ్రమూర్తి మలినీకృతవక్త్రుఁడు నయ్యె నయ్యయో. ౫

(ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా !

ఉ. సేవ లొనర్పు భక్తిని సశిష్యున కాద్విజవంశమౌళికిన్ ;
నీవు తదీయజాయకును నెమ్మని జేయు మహోపచారముల్ ;
పావని ! కావునీయెడలఁ బ్రాణము లేమఱు కేదు మర్భకున్ ;
దైవము శాసనంబు నవతంసము సేయక త్రోయ వచ్చునే ? ౫౬

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర ! దేవరయాదేశమెట్టు లట్లు నడచుకొనియెదను. (వెళ్ళఁబోవుచు రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది.)

వటు—రావమ్మా రావమ్మా ! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

శైబ్య—(అనునయముతో) నాయనా ! ముహూర్తమాత్రము న న్ననుమతింపుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాఱు కన్నులారఁ జూచి వచ్చెదను.

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా! నీవు దుఃఖము మానుము. బ్రాహ్మణోత్తముఁ డున్నాఁడు గదా!

శైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ! అమ్మ యెక్కడకు వెళ్ళుచున్నది?

రాజు—(ఖేదముతో) * నాయనా! యెక్కడదాసి గావలసియున్నదో యక్కడకు.

బాల—ఓరీవడుగ! మాయమ్మ నెక్కడకుఁ దీసికొని పోయెదవురా?

వటు—(కోపముతో) ఛీ! పోరా యావలికి గర్భదాన! (గెంటి క్రిందఁబడఁ ద్రోయుచున్నాఁడు)

బాల—(విలవిలపుతోఁ దల్లిదండ్రులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు)

రాజు—అయ్యా! బ్రాహ్మణ! శైశవ మనపరాద్ధము గదా! నీ వీలాగున వానిని ద్రోయ వచ్చునా? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము మూర్కొని కౌఁగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. అదరం గ్రోధవశంబునం బెదవి, యన్నా! యేల గన్గొందు నా
వదనం బేను దయావిహీనుఁడ మహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా
పద మైనన్ నలుసంతమే లది దలంపన్ మానినం గూనలన్,
గదురం జేయును బెంటిచోట నయినం గాఢానురాగం బెదన్. ౨౬

నాయనా! నేను బరమచండాలుఁడను. న న్నేల యనుసరించెదవు? మీయమ్మతోడం బొమ్ము. (దుఃఖించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! అదృష్టహీనురాల నగు నా నిమిత్తము దుఃఖపడుచు మహర్షి కార్యము నేమఱియెదరు సుండీ. (పిల్లవానిని దీసికొని నడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శ్వా—ఆ! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికిని ముట్ట వయ్యెను.

—(విని సంభ్రమముతో సమీపించి) స్వామీ! ఇప్పుడు సగమిచ్చెదఁ బుచ్చు

వి... ర్షి! సగమే మొగముతో నిచ్చెద ననువాఁడవురా? నీవు నిజముగా ని... కొంటివా, ప్రతిశ్రుతమును నిశ్శేషముగా నిచ్చివేయుము.

(తెరలో)

క. ఏల తపం బేలవ్రతం
బేల బహుశ్రుతము గాల్పనే యిన్ని యిసీ
యీలీల హరిశ్చంద్రుని
జాలిం బెట్టెదవు నీవు సద్విప్రుఁడవే ? ౨౭

విశ్వా—(విని క్రోధముతో) ఎవండురా వీండు ? న న్నిసీయని గర్హించుచున్నారు.
(పైకిఁ జూచి) అహా ! ఏమీ ! విమానచారులు విశ్వేదేవులా ? (కోపమును జూపుచుఁ గమండలుజలంబున వార్చి శాపవారిం గయికొని)
ఛీ ! అనాత్మజ్ఞులారా ! ఓరీ క్షుద్రక్షత్రియపక్షపాతులారా !

క. కాఁగలరు మీకు జన్మం
బేగురకును క్షత్రయోని ; నిది గాకటుపై
నూఁగుంబ్రాయమువారిం
దాఁగెడవును ద్విజుఁడు ద్రోణతనయుఁడు మిమ్మున్. ౨౮

(మరలఁ బైకిఁ జూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ! యిదిగో ! వీరు—

ఉ. మామకదృష్టిపాతభయమగ్నచలాచలఘంటికారవా
క్రామితనాకసంస్ఖలితరత్నవిమానమునుండి యేపురుక్
భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మిడికమ్ములు దొలుకో రథ
క్షోమములందు, నూడిపడఁ గర్ణవిభూషలు, గ్రిందుగాఁ దలల్ ; ౨౯

రాజు—(పైకిఁ జూచి తనలో) ఓహోహో ! తపఃప్రభావము ! హరిశ్చంద్రుఁడు వ
శమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా) స్వామీ ! ఋషివర్య ! మీర లన్య
థా తలంపకుఁడు.

ఆ. వె. ధర్మపత్ని నమ్మి తనయుని నమ్మి కూ
ర్చినధనమ్ము దీనిఁ జేకొనుండు
మిగతస్వామ్ము గూడ మితిలోనఁ జేర్ప న
న్నంత్యజునకు నైన నమ్ముకొందు. ౩౦

విశ్వా—(క్రోధముతో) ఆ ! కొంత యెందుకు ? అంతయు నిచ్చివేయుము.
రాజు—ఓసాధులారా ! “క. ఒదవి యొకానొకయక్కఱ
యది దీఱుచు నట్టివేఱుపాయము లేక

నిదె లక్షహోమములకుం
గొదుకక యీదేహ మమ్ముకొనుచున్నాఁడన్."

(అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతన్ జండాలవేషముతో సానుచరుండు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(తనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెదువాఁడను నేను ; నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెదు నట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథుసత్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని
ట్లో ... గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చితిన్. ౩౧

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా! నేను నాదివ్యదృష్టి నెంత వెదకినను రాజర్షి యగు హరిశ్చంద్రునికి సమానుఁడు గానఁబడ కున్నాఁడు! కానీ నే నతని యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్రకాశముగా) ఓరీవేపిగాఁడ! వరాలజాలెము తీసి కొని వచ్చినాఁ డవ్రటా.

అనుచరుఁడు—ఓరి పెద్దా! నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మెందుకురా. కల్లుగాని తాగెద వ్రటా?

ధర్మ—అరే! నీ కెందుకురా నాతాగుడుజోలి?

రాజు—("క. ఒదవి యొకానొక యక్క—అ" అను పద్యమును "ఆ. వె. ఏను దెగి యున్నహోమంబు లరలక్ష" తృ-అం-౨౨ వ పద్యమును జదివి, యంతటఁ జూచి దముతో)

అయ్యో! నే నెంతమందభాగ్యుఁడను! నన్నుఁ గొనుటకు నెవ్వరును జేర కున్నారే! చచ్చితిఁ గదా! (మూర్ఛిల్లిపడుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(విని చూచి తనలో) ఏ మిది? యీమహాసత్త్వుఁడు మూర్ఛి— నీ. ఇట్లుచేసెదను. (సంభ్రమముతో సమీపించి ప్రకాశము ...) ఓం చేరా నిన్ను కొనువాఁడను. ఇదిగో నీకుఁ గావలసినసొమ్ము పుచ్చుకొ ... .

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సాధూ ఇటు తీసికొని రా ...

భద్ర! నీ వే నన్నుఁ గొనియెదవా?

ధర్మ—ఆ! నేనే నిన్ను గొనియెదను.

రాజు—అలా గైన నీ వెవ్వఁడవో చెప్పు.

ధర్మ—తే. గీ. ఒలికిమిట్టల కన్నింటి కొడయఁడనుర ;
నమ్మకపువాఁడర తలార్లనాయఁకులకుఁ ;
దలలు నఱికెడుమనికిపెత్తనము నాది ;
పెద్దమాలను వినుఁ పేరుపడితి. ౩౨

రాజు—(తొందరగాఁ బొలఁగి కౌశికునిపాదములమీఁదఁ బడి) భగవానుఁడా ! అనుగ్రహింపుము. భగవానుఁడా ! అనుగ్రహింపుము.

క. మునినాయక నీకే నే
వనముం బొనరించి ఋణముఁ బాసెద నకటా
వినినది కనినది గా దీ
చెనంటిచండాలపాదసేవ మహాత్మా. ౩౩

విశ్వా—ఛీ ! మూర్ఖ ! తపస్వులు స్వయందాసులు గారా ? నీవు దాసుఁడ వయి మాకేమి చేసెదవు ?

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ ! తమయాజ్ఞచొప్పున నే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినుండు వినుండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నాజ్ఞాపించినట్లు నీవు చేసెదవా ?

రాజు—తప్పక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—ఆలా గైనపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తత్క్షణము మాదక్షిణాసువర్ణము లిచ్చి వేయుము.

(…తోఁ దనలో) అయ్యో ! యేమి చేయుదును ? (ప్రకాశముగా) సా (చండాలుని సమీపించి) ఓపెద్దమాల ! నీవు రూఢిగా నన్నుఁ గొనెక…సమయమును మాత్రము చేయవలయును.

—న …మి సమ్మ్రయ ?

—విను.

వె. తిరిప మెత్తి తినుచుఁ దెరువుఁబేలికలను
గట్టుకొనుచు నెడము గలుగ నుండి
సామి ముదలవెట్టు సకలకార్యములను
గొంకు లేక సలిపి కొలుచువాఁడ. ౪

ధర్మ—మంచిది. నే నీనమ్మెకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లెత్తుకో. (సొమ్ముకు—దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడక

ప్పున్న దీఱిచి సత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా

యనివాఁడ నయిననాకీ

ననియమచండాలసేవ శ్లాఘ్యయ గాదే. 38

(విశ్వామిత్రునిఁ గూర్చి సానునయముగా) స్వామీ! కౌశికమునీంద్ర! మీ రీధన మశేషము ప్రతిగ్రహింపుఁడు.

విశ్వా—ఇచ్చె

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ!

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు? కానీ పోయెదను. (సిగ్గుతో నట్లు చేయుచున్నాఁడు)

రాజు—(వినయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ! కాలవిలంబనముచేతఁ గావించిన నాయపరాధమును క్షమింపుఁ డని వేఁడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—క్షమించితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(చండాలునిఁ జేరి) ఓ పెద్దమాల! (అని యర్ధోక్తిని నోరుమూసి కొని) ఏలికా! సేవకునకుఁ జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఆ! నీ పీవఱకుఁ గననిదియు విననిదియు నైనపని నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నీవు దక్షిణపుఁగాటికిం బోయి యక్కడఁ బీనుంగులమీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకోవలసినది. ఇదిగో నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

రాజు—దేవర చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్రహారితసగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతచండకౌశికనాటకంబు నందుఁ దృతీయాంకము.

చండకౌశిక నాటకము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాతఁజండాలు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజుప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చండా.—ఓసరిల్లండి బాబులారా! ఓసరిల్లండి. మీ రంద ఱిక్కడ నేమి సూడ మూఁగినారు. వీనిని మేము తల గొట్టుటకుఁ దీసికొని పోము. (బయలాలకించి) బాలమనుచున్నారు? వీఁడెవ్వఁడు? ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రందురా? విను బాబులార! ఈనిఱుపేద మాపబు వయినపెద్దమాలవద్ద నొద్దెసొమ్ము పుచ్చుకొ బానిసతనమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీని నిప్పుడు దక్కినపుటాలికి మిట్ట గావలి వెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు.—(నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! ఉత్తరోత్తరదారుణమగుమద్వ్యసనపరంపరాపాతమునకు మేర లేకున్నది!

ఆ. వె. శ్వపచునొద్ద నాకు బానిసం బిప్పుడు,
వసతి ఘోర మైనవల్లకాడు,
పని శవాల మీఁదిపాఁతలు గొనుట, హా!
విధి క్షమింపఁ డిట్టివెతల నైన

దుఃఖము పెక్కుదుఃఖములచేఁ జక్కఁబడు నందు రిది నిక్క నిర్వ్యతునిన న్నిప్పు డెన్నిదుఃఖములు చుట్టుకొన్నవి.

నాటచే నిప్పు డనద లౌప్రజలఁ చ్చి విచారపడుదు నొక్క స్వ్యంపునిధు లైనయాత్మబంధువులఁ గూరిచి యలందురుదు నొకొ మాలి మిక్కిలి దీనభావము గాంచుసేవకాళి గుఱించి చింతిలుదునో టను దాసిపనులు సల్పెడుప్రాణవల్లభ గుఱియించి వందురుదునో

యకట! నిసు వైనముద్దుఁగుఱ్ఱకు వగతునో
యధమచండాలదాసత కలమరుదునో
యన్నిదుఃఖంబులకు మూలమైననాదు
పాపజీవితమున కార్తిపా లగుదునో.

(... ని నభినయించి ఖేదముతో)

చండా-
రాజు—
చ.
(వైక్లబ
ఆ.
యో.
ఉ.
చండా
రాజు-
ఉ.
)
ఎగి

త్రకున ప్పించేడునాఁ డటుల్ పటుఁడు పోరా గర్భదాసా యటం
చకటా! తోసినఁ దెళ్ళి యేడ్చుచునున్నాస్వం బేను గన్గొంటిఁ; బె
ద్దకఠోరవ్రణమట్లు నిల్చెడుఁ దదంతశ్శల్య మెల్లప్పుడున్. 3

చండా—(ఓసరిల్లుండి యిత్యాది మరల ననుచున్నారు.)

రాజు—(ఆలోచించి ఖేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు న న్నిది యెంత వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్కవంక గురుభక్తిని శిష్యుఁడు వేగిరింపఁగాఁ
బదహతిఁ ద్రెళ్ళి యొ ... చుఁ గొంగులాగఁగా,
నదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబు ... గూరు నన్
వదలనిబీదచూపు, బలవంతము, కాంత మ... నెట్టకే. ౪

(వైక్లబ్యముతో) హా! దేవి!

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినకోడల వైన
సదమలేందువంశజాత వైన
నాతి! భూతిరాశి నేలియాహుతి వడ్డ
లీల నేల నాకు నాల వైతి?

అయ్యో! రాజపుత్రి!

ఉ. పూవులతోఁటలోపలను బూచినకొవ్విరవాజులం గటా!
సేవళముల్ రచించుచును నీవు గడున్ మిసిమింతురాల వౌ
దేవగ నాచరింతొ యిపు డెప్పుడుఁ జేసి యెఱుంగనట్టి...
ఖావహదాసికానముదయార్హకఠోరనికృష్టకర్మముల్.

చండా—అరే! దక్కినపుమసన మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బున రారా.

రాజు—(చూచి ధీరముగా) ఓహో! మహాశ్మశానమా యిది!

ఉ. మండలసంచయంబు పలుమా ఱొనరించి దివిన్ విదూరమం
దుండి యుదంచితాగ్రముల నొప్పెడుతోఁకల నిశ్చలంబు లౌ
చుండు వెడందపక్షుల నూఁకున గ్రద్దలు వ్రాలుఁ బీనుఁగుం
గండలయూన నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంచువుల్.

నిదిగో!

...రసాఁచినచెట్టువలతోడ నిడు పాటిమెడలను నిక్కించి నడుచునవియు
న...గుఁబీనుంగుల నెఱేఁగాళ్ళతోఁదొక్కి వ్రేవులుముక్కులఁ బెఱుకునవియు

నీల వట్టినయట్టులెలుఁగొప్ప నెఱచిక్కై యెగసి తన్నుచుఁ గలహించునవియుఁ
గోర్కు లిగురొత్తఁ బేఁటులఁ గూడునవియు
దూఁకుచును గాకిమూఁకలఁ దోలునవియు
నగుచుఁ బితరులసామిబంట్లనఁగ నెందు
గుములుగుములయి రాపులుంగులు చెలంగు. ౮

(తెరలోపలఁ గలకలము) అహో ! ఈశ్మశాన మెంత బీభత్సరౌద్రముగా నున్నది !

మ. అవె వ్యాపించు నమంగళోగ్రపటహవ్యాడంబరారావముల్
శివ లంతఃప్రతిశబ్దభృచ్ఛ్రుతికటుస్వీయోరుఫేట్కార లై ;
తవులం గాటపువెట్ట, పెట్లుశవమూర్ధశ్రేణిమస్తిష్కముల్
స్రవియింపన్, వెలుఁగుం జితాగ్ను లివె నిశ్చాంచల్యభుగ్నార్చులన్. ౯

(ముందు చూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో ! ఇట నిది బీభత్సమే యయినను మిగుల స్పృహణీయముగా నున్నది. ఓశవమా ! సర్వస్వగ్రాహు లయి ప్రీతినెరపు శ్వాపదగణంబులచే యథేష్టోపభుజ్యమానంబ వయ్యెదవు. నీవెంతధన్యమవు !

చ. కరటము కాళ్లు లూని తలఁ, గన్నులమూఁతను విప్ప ముక్కుతోఁ
బెరిమను నక్కసృక్వమున వ్రేలెడు నాల్కకొనం గ్రసించుఁ ; గు
[illegible] రమును బీఁకు శేఫ మట గొయ్యనరించును గ్రద్దబెజ్జముల్ ;
జ పు యథేష్టచేష్ట లిటు శ్వాపదముల్ కు బ ! నీయెడన్. ౧౦

చ. అదె నడుమాయదే యురము నయ్యదె మో మవె కన్నులుం బొమల్
గద ! సకలంబు నెత్రు, వస, గండలు, నెమ్ములు, లాల లై యమే
ధ్యదశకు వచ్చె ; ధీరుభయదంబు నృ, బ్రాజ్ఞమహాత్రపాస్పదం
బిది ; విషయాభిలాష వెడఁగిం దొనరించు వృథాభిమానమున్. ౧౧

చండా—ఒకఁడు—(ముందుచూచి) అరే ! యీపెద్దమ్రానితొఱ్ఱలో నున్న యమ్మవారికిఁ జండికమ్మకుఁ జొఁగిలఁబడు రా.

మఱియొకఁడు—అట్లే చేయుదము. రా.

ఇద్దఱు—(చాఁగిల్లి)

తే. గీ. చండుతల నుగ్గునూచంబు సలిపినమ్మ !
చన్నరాకాసిపోటులు దిన్నతల్లి !
కయిని ముమ్మొనవాలు, మై గవురుఁదోలు

రాజు—(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో ! యేమీ ! కాత్యాయనీభక్తో
పచారప్రియత్వము !

మ. మృతగోకాసరకంధరాలులితముల్ వ్రేలాడు నిర్మాల్యసం
గతముల్ కర్ణకఠోరటంకృతిపటుల్ ఘంటల్ ; కృతానూనశో
ణితపంచాంగుళిచిహ్నసంకలితముల్ దేవీతరుస్తంభముల్
సతతం బెక్కు యివే నిసర్గబలికాంక్షల్ ధ్వాంక్షముల్ గూసెడున్. ౧౩

(నమస్కరించి యంజలి పట్టి)

శ్లో. గ ! త

ఒవమానప్రియే ! లసత్ప్రేతే
ప్రేతాస్థిరౌద్రరూపే
ప్రేతాశని ! భైరవి ! నమస్తే. ౧౪

(తెరలోఁ గలఁగలకలము)

రాజు—(ఆలకించి) అహో ! దివసావసానసూచకంబు లయి నానాదిగంతములనుండి
స్వస్వనీడపర్యుత్సుకతం బయలు వెడలిన శకునకులములకలకలమాయెది ? (పడమరను
జూచి) ఆహా ! యెవ్వనికిఁ గాని దైవపరిపాటి దాఁట రానిది గదా !

తే. గీ. అకట ! గగనాంగణప్రదీపకుఁడు, తరళ
కాలభుజగఫణామణి, క్షణవిడంబి
తౌర్వసర్వాశివిగ్రహుం డదిగో విధురుఁడ
దై యహర్పతి గూలెడు నంబురాశి. ౧౫

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. క్రాలెడుసంధ్య వధ్యసతి, రాగ మసృక్ఛవి, మందరశ్మి యా
హేళి ప్రశాంతహేతిచితి, యి గ్గురుధూమ ముడుల్ నరాస్థులం
బాలసముద్రిపున్నిరసిమి మానిసిపుఱ్ఱియ గాఁగఁ గాలకా
పాలికలీలకున్ భువనపాళి పానంగె నహో శ్మశాన మై. ౧౬

డా—(చూచి) అరే !—

తలలు నఱుకు పట్టు దలకొల్పఁ బడువాని
యట్టు పొర్లు గుఱ్ఱంకుగట్టు సేరఁ
గవాలు లూని గోనంగులట్టులు
చీఁకటులును గ్రిమ్ముకొనినవి.

రాజు—(అంతటఁ జూచి ధైర్యముతో) ఆహా! యీశ్మశానభూజంబు లిప్పు డెంత గంభీరభీషణంబు లయి చూపట్టుచున్నవి!

ఉ. కొమ్మలదాఁకఁ బై కెగసి కూబలు గుంట్రలు గొల్పుఁ గోటరా
న్యమ్ముల; తెక్కలార్పుకొను చౌదలఁ గూయుచు వ్రాలు గృధ్రముల్;
రెమ్మలఁ గ్రుళ్ళిత్రేపు డయి వ్రేలుశవమ్ములు గాలు గొట్ట, రా
ద్రమ్ముగ నోర మంట లడరన్ నరియందునిగుడ్చు ఫేట్కృతుల్. ౧౮

చండా—ఒకఁడు—(జనాంతికముగా) అరే! యెన్నెన్నోదినుసులదయ్యాలకీపక్కన పువలికిమిట్ట యాటపట్టు. కాఁబట్టి మన మిక్కడనుండి పెందలాడ దాఁటుదమురా

మఱియొకఁడు—(జనాంతికముగా) ఆలాగే చేయుదము రా.

ఒు— కాశముగా) ఓరీ! పెద్దమూలముదలఁ దలఁ దాల్చి రేయింబగలు నీ వేప ఱిల్లక యీవల్ల కాడు కాచుక యుండ వలయుఁ జుమీ.

రాజు—(సంతోష- -తో) మహాప్రసాదము. స్వామి యాన తిచ్చినట్లే చేసెదను.

ంఁ గ ల .)

యముతో ఓయమ్మో! రేయింటి గొలకొల లప్పుడే యుప్పతిల్లుచున్నవి.

! మనము వేళంబ యీడనిఁబాడుదము రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

తో నడచి చూచి) ఓహెూ! యేమీ! — కాసి మూఁకలబీభ

ములు!

నపాడునూతులకు నీ డగుకన్నుల, బుఱ్ఱముక్కులన్,

వ వం -. గ్రూవదనంబుల, బీఱనరాలపిక్కలన్,

గొంకర లఁ, గుటకోటరనిమ్నతరోదరంబులన్

సంకలితంబు లై మెలఁగు నఁకులభంగిని గాణపచ్చటల్. ౧౯

(సకౌతుకముగాఁ జూచి) ఓహెూహెూ! యీపిశాచనిచయముల క్రీడాకలహకా మేమి సొంపుగా నున్నది!

ఉ. త్రాగెడు నొక్కఁ డొక్కరుకరంబున నెత్తుటికోర లాగి; యీ
త్రాగెడునోర జాఱురుధిరం బెగనాకు మఱొండు; గాఱి భూ
భాగమునందుఁ బేరినది స్వాద మొనర్చు నొరుండు; దావకీ
లాగలి దీర్ఘర క్తకుటిలం బగు జిహ్వక లొట్ట వేయుచున్. ౨౦

(కౌతుకమునఁ జూచి చిఱునవ్వుతో) ఔరా! మోటవాండ్రపరిహాసమువలె రా సులకేళీవిలాసము రసాంతరమును బొందుచున్నది!

చ. మృదుమధురాంగచేష్టల రహించెడునంగమభంగు లేడ ? దీ
ర్ఘదశనఘట్టజాగ్నికణకాండము లొండొరుచుంబనంబు లం
త్యదినపతన్మహోల్కలతద్ద్యుతు లీనుమిథఃకటాక్షముల్
ప్రదళదురోస్థిపంజరరవంబు లివేడ దృఢోపగూహముల్ ? ౧౨

(ఏవపడుచుఁ జూచి) ఛీ ! యిది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసొదఁ జుంయిచుం యనెడుపీనుఁగుఁబుఱ్ఱియఁ దీసి సోగయై
మ్రుగ్గనఁ, బ్రళయానిలసు [illegible] త్క్ర్రాలి నుష్ణాని యూఁది, ప్రేత మా
[illegible] ని తనపెద్దనో [illegible] [illegible]నం, బొ
క్కన వెడలంగఁ [illegible] [illegible].

(స్మృతి నభినయించి) ఓహో ! వీనిని జూచెదువేడు

క సామియాదేశమున నుండి శ్మశానమం దంతటఁ [illegible]

పు నభినయించి) ఓహో ! యేమీ ! యీనిశీథిని గంభీరభావము !

ఉ. క్రమ్మెను జిమ్మచీఁకటి, జగ మ్మఖిలంబును దిగ్విభాగతూ
న్యమ్ముగ, మిణ్ణుపల్లముల నంఘ్రులు దొట్రిల, దృష్టిపాతముల్
వమ్ముగ, లాఁతివర్ణములు నష్టముగా, దితకజ్జలాగమి
త్ర మ్మొకనీలిమంబె పరితస్స్ఫురితంబుగ నద్వితీయ మై. ౧౩

కానీ బిగ్గఱగాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో ! నేను గాటికాపరిని.
మీకెల్లరకు నాయఁకుఁడను. నాయానతి నాలకింపుఁడు.

క. పడయక నాయాదేశం
బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ
నడపంగ రాదు మసనపుఁ
గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవియున్. ౧౪

[illegible]నుండు నేఁడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింప నిది వల్లెయటం చిట నప్రమత్తు లై ;
చులుకగ సామిశాసనముఁ జూచుట కేను సహించువాఁడఁ గా
నలజలజాననేంద్రమరుదబ్ధిపతుల్యున కైన నొండుమా
[illegible]లు గలవానికిం బ్రతిఘటమ్ము మదీయభుజ మ్మగుం జుమీ. ౧౫

ఏ. [illegible]ఁడును మాట లాడఁడు ! పోనీ. మఱియొకచోట నేకవేసెదను. (నడ
[illegible] హూ ! యెవరక్కడ (తెరలో) ఇదిగో నోయి నేను.

రాజు—(ధైర్యముతో) ఓహో! యేమీయాప్రత్యుక్తి! కానీ. మాటనవ్వాడిని బట్టి వెళ్ళి వాఁ డెవ్వఁడో నిపుణముగా నరసెదను. (నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అహో! యితఁ డెవఁడు?

తే. గీ. బూదె మైఁ బూసి ఖట్వాంగమును ధరించి,
కాంతములు నుజ్జ్వలంబులుగా నరాస్థి
భూషలు, కపాలపాణి యై పొలుచు; నరక
రంకమాళి సాక్షాద్భూతరాట్టొ యితఁడు. ౨౩

(తరువాతఁ గాపాలికవేషుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—ఇదిగో నోయి నేను.

క. అడుగక చేకుఱు బికిరము
గుడుచుచు, నింద్రియచయంబు గుదియించి వెసన్
గడచి భవ మనుశ్మశానము
కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్. ౨౪

లోచించి) భగవానుఁడు రుద్రుఁడు మహావ్రతము నాచరించె నన్న నది యాయనకుఁ బోలును. కామచారుల కిది యత్యంతము ప్రకర్షము గదా! అయినను.—

క. విమలతపోద్వైతము సుల
భము, భైక్ష్యాద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై
తము సులభం బాత్మాద్వై
తము మా ౹ము దుర్లభంబు తల పోయంగన్, ౨౫

౹తటఁ జూచి సాశంకముగాఁ దనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను, నన్నుఁ ద
త్పవనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడునట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథునత్యమును గొండొక శోధనముం బొనర్ప ని
వాడమి యీనికృష్టతమజాతిపరి హాణం బొనర్చితిన్."

ర్యముతోఁ దనలో) ఔరా! యెంతలేసిదుఃఖములు సంప్రా
వ.. ప‌ దగాన రానియీరాజర్షిచరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగు-
ము కిది ప్రకృతియే గదా!

చ. అరయఁగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచును నేర్పడి యున్న దేది? యు
ర్వర సుఖదుఃఖపు వ్యతికరంబు ఘటిల్లు వివేకహీనతన్
బరమ మగున్ మహాపురుషభావ మనిర్వచనీయ మేదిమే
దురసుఖమున్ సుఖంబుగను దుఃఖము దుఃఖముగా గణింపదో. 30

కాసి. వానియొద్దకే పోయెదను. (నడచి చూచి సశ్లాఘముగా) అహెూ యిదిగో నా
మహాత్ముఁ డక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను. (అట్లుచేసి) ఓయిరాజా!.
సిద్ధిభాజనంబవు గమ్ము.

రాజు—మహాత్రతచారు ...లకు మీకు

కాపా—రాజా! మే ...ధ ...యొద్ద

రాజు—(లజ్జపడుచున్నాఁడు)

కాపా—రాజా! నీవు బిడియపడకుము. మేము యోగచక్షుల ...
త్తాంత మంతయు గోచరించినది. ఇట్టియవస్థయం దున్నను మా...
యందు నీవు దరిద్రుఁడవు గావు.

తే. గీ పరులయుపకారమునకు నెబ్బంగి నయినఁ
గాకమానరు బుధులు నిక్కంబు చూడు
కుహూవునందును జంద్రుండు బహుతరముగ
సంతసిలఁ జేయఁడే వనస్పతిచయంబు. 31

కావున సావధానుఁడ వయి యవధరింపుము.

రాజు—ఇదిగో నవహితుఁడ నయి యున్నాను.

కాపా—ఉ. ప్రాలుమహత్త్వముల్ గలుగువజ్రరసాయనపాదలేపబే
తాళరు ధాతువాదమును దష్టటికాంజనసైత్యకామినీ
జాలవిధానముల్ గయివసంబులు నా కవి యంతరాయపుం
జేలములం దిరస్కృతిని జెందనిచందము మందలింపుమీ. 32

రాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపింప వలయు.

రాజు—అయ్యా! సాధక! యీశరీర మస్వాధీన మని యోగబలంబున నీ వెఱింగిన
వాఁడవే గదా! కాఁబట్టి స్వామ్యర్థావిరోధంబుగాఁ బ్రయత్నించెదను.

—ఓరాజా! యిందు స్వామ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది? భగవదాజ్ఞామాత్రి
మ్మునసే మాకు సమీహితంబుచేకూరఁ గలదు. ఇదిగోఁ జూడు మీదాపుననే సిద్ధర

సంబుల మహానిధాన మొకటి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడనే యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానుండవు గమ్ము. (సంప్రా మించుచున్నాఁడు)

రాజు—(ధైర్యముతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నములారా! తలఁగుఁ తలఁగుఁడు. సర్వథా మీపరిసరణంబు ప్రతిహతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము. మహాప్రసాదము.

క. ఓరాజ! నీకు వివృత
ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరలు మహో
దారలు విద్యలు, సిద్ధులు
స్వైరాగత లెవఁడు మీఱుఁ ద్వచ్ఛాసనముఁ. 33

రాజు—ఏమీనాయదృష్టము! నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి. నాకిది మహానందము.

(తరువాత విమానచారిణులు విద్యలు ప్రవేశించు చున్నారు)

వి—(శీఘ్రముగా సమీపించి) రాజా! హరిశ్చంద్ర! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు.

ఆ. వె. ఎందుకొఱకు నిన్న ఋషివర్యుఁ డాగాధి
పట్టి బిట్టు గినిసి బాధపెట్టె
నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు మూల
మ్మలము వచ్చినార మలఘుచరిత. 34

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యేమీ! యీపూజ్యురాం డ్రావిద్యలా! త్రిలోకవిజయిను లగు విద్యలారా! మీకునమస్కారము.

విద్య—రాజా! మేము నీవారల మయినారము. మమ్ములనాజ్ఞాపింపుము.

రాజు—తల్లులారా! మీరు న న్ననుగ్రాహ్యునిఁగాఁ దలంచితిరేని మి మ్మొక్కఁడు వేఁడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కౌశికునకు మీరు వశపడుఁడు. దానం జేసి నే నమ్మానీంద్రున కనపరాద్ధుండ నయ్యెదను.

విద—(విస్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా! నీయిష్టము. (ని ...చుచున్నారు)

(తరువాత బేతాళునిచే నిధానము మోపించుకొని కాపాలికుఁడు ప్ర... న్నాఁడు)

కాపా—(త్వరితముగా సమీపించి) రాజా! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు. ఇదిగో సంసిద్ధరసం బగునీమహానిధానము నీకు లభించుచున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరసేంద్రము నీ వుపయోగింపుము.

ఉ. ఓనరనాథ దీనియుపయోగముచేతన కాదె సిద్ధులా
మానిత మైనస్వర్భువనమార్గము. మృత్యువు గెల్చి, పొంది సం
తానవనీనమంజరులఁ దద్దయు శోభిలుమేరుభూమిభృ
త్సానువులం జరింపుదురు సంతతసౌఖ్యరసావశాత్ములై. ౩౫

రాజు యయ్యా! - -భావ రుద్ధము స్వామిద్రోహము సంఘటిల్లును ... !

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యెంతవింత! కానీ. (ప్రకాశముగా) రాజా! యది యట్లయినచో నీవీమహానిధానమును గయికొని నిన్ను నత్రం ను దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము.

రాజు—అయ్యా! నా కది యెట్లు గాఁగలదు? దాసభావ మధన మని కదా మనీషులు శాసించియున్నారు. స్వామ్యర్థమయినచో దీనిని నేను నిరాకరింపను. నీకోరిక నా కనుమతమే. కాఁబట్టి నీ విట నుంచిన యీ మహానిధానము ను స్వామ్యర్థము పరిగ్రహించుచున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో ధైర్యము! ఔరా జ్ఞానము! ఏమీ యీ మహానుభావత్వము!

క. ప్రలయపవనంబు తాఁకునఁ
జలియించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని
శ్చలములు ధీరులమనములు
చలింప వవి యెంత లేసి శ్రమముల నైనన్. ౩౬

కాఁబట్టి నా కెందు కీ యతినిర్బంధము? (ప్రకాశముగా బేతాళునితో) భద్ర! పోయి నీ వీభూపతి సమీహితము నాచరింపుము.

తా—(నమస్కరించి) చిత్తము సాధక! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పా—(అంతటఁ జూచి) రాజా! విభావరి ప్రభాతప్రాయ మయినది. మే మిఁకఁ బోయివత్తుమా?

—అయ్యా! సాధక! దుష్కృతకథలయందు మమ్ము స్మరియింపుఁడు.

కాపా — రాజా! నిన్ను దేవతులు స్మరియింపఁగలరు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు — (తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహా!

తే. గీ. గాఢతిమిరంబు పంచబంగాళముగను
సంధ్య యరుణుండు నిజపురస్సరులు గాను
నఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగోఁ
బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు. ౩౭

కాఁబట్టి నేనును బరమపవిత్ర యగుభాగీరథితీరమునకుఁ బోయి స్వామ్యాదేశమున నుం
డెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్రహరితసగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్మ
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనా
మధే యాంధ్రీకృతచండకౌశికనాటకంబు నందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

చండకౌశికనాటకము.

పంచమాంకము.

(తరువాత వికృతమలినవేషుఁ డయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రాజు—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చి) అన్నా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. పంతము మా[illegible] గ[illegible] బం[illegible], సుతుం
గాంతను విక్రయించ[illegible]ని, [illegible], నయ్యొ! దు
ర్దాంతము లింత లాపదలు రా నతిమూఢకఠోరదుర
స్వాంతత నెంతదారుణము సల్పితినో తొలుమేన గైవ[illegible]!
హాహతవిధీ! నీవే బలవంతుఁడవు.

మ. నను నానమ్రశిరోధరుం దపసి కిన్కన్ రాజ్యలక్ష్మీవిము
క్తునిఁ గావించి మిగిల్చె నేత్రయ మయో దుఃఖప్రియా దుర్విధీ
కనలే కచ్చటఁ గూడ నీదుకపటక్రౌర్యంబులం జూపితే
తనయున్ నన్నును నాతిఁ గోలుపడితిం ద్వద్దుర్విచేష్టం బ్రుటిన్.

చ. అనుదినముం గృశాంగి నిశలం దతిదీనత వెచ్చ నూర్చుచున్
దనకు లభించు నావలన దాస్యవిమోచన మంచు నాత్మలో
ననుకొని, పట్టి యుంచుఁ దనప్రాణము నాదుపునస్సమాగమం
బున కనొ యిట్టికష్టదశఁ బొందినవానిఁగ న న్నెఱుంగమిన్.

(నిట్టూర్పు పుచ్చి) హావత్స! రోహితాశ్వ!

ఉ. దాదులబొమ్మరైయడుగు ధారుణి మోపి యెఱుంగవీవుతం
డ్రీ! దెస మాలి ప్రాకటికి నేలను నేఁడెటు గూర్కుచుంటివో?
యాదల మానికంబు నటు లానతి భూపతులూసునిన్న న
య్యో! దుడుకుందనంబున వటూత్కర మేపని కెందుఁ బంచునో.

డవుగ నిశ్వసించి సకరుణముగా)

చ. పడని మ్నాపద లొగ్గినాఁడఁ దల దాల్పన్; వానికిన్ స్వాగతం
బిడుమల్ మేల్కొఁ గృతార్థసుస్థమతి హాహంపన్ సమానంబులే;

యొడిపెజ్జం బవళించుపాన్పియమున నయ్యో! క్రూరదైవాహిచేఁ
గొడుకా! దష్టుఁడ వైతి వియ్యది. హృదిం గోయుణ్ సదా ఉంపమై. ౫
(సాశంకముగా) వత్సా! నీకుఁ బాపము శాంతించునుగాక. అమంగళము తొలంగు
ను గాక.
"ఒడిపెజ్జం బవళించుపాన్పియమున నయ్యో క్రూరదైవంబుచేఁ
గొడుకా దుర్దశఁ బొంది తియ్యది హృదిం గోయుణ్ సదా ఉంపమై"
(ఎడమకన్నును, గుడిభుజము నదరుట సూచించి సంతోషముతో)
క. అదరెడును వామలోచన
ముదరెడు దక్షిణభుజంబు నోహోవ్యసనా
భ్యుదయంబులు రెండును నా
కొదవం గల వనుచుఁ జాటుచున్నవి పోలెణ్. ౬
ఆలోచించి) అయినను నా కింకను వ్యసనాభ్యుదయవిచారమెందుకు? దురాత్ముఁడు
హరిశ్చంద్రహతకునిపని సర్వము సమాప్తం బయినది గదా!
ఆ. వె. ఇంతకన్న నింక నెక్కుడౌ వ్యసనంబు
నభ్యుదయము నేది యగును నాకు
నకట పాతకునకు నభ్యుదయద్వార
మిప్ప డొక్కమరణ మే తలంప. ౭
రచిమ్ముకొని చండాలుఁడు సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి)
డా—అరే! చిన్నికొడుకునకు—
రాజు—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్నికొడుకునకేమి?
చండా—ఓరీ! నేను జెప్పునది యిది. చిన్నికొడుకునకుఁ జేరువఁగూరుచుండి కొండో
క యాఁడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా నేడ్చుచున్నది. కావున నీవు వేవే
గ నావంకకుఁ బోయి దానిచేతఁ బీనుఁగుఁబాతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిది . సామి
యొద్దకుఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).
రాజు— నడచుచున్నాఁడు).
తెరలో అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్న తండ్రీ! ఎక్కడ నున్నావు?
పం కవేమిరా బిడ్డా?
—(విని శోకముతో) కటకటా! ఈయాపన్ప్రలాపమెంతదారుణముగా నున్నది.
గువాత ముందుచెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు శైబ్యప్రవేశించుచున్నది.)

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండ్రీ! ఎక్కడనున్నావు? బలుకవేమిరా బిడ్డా? (మూర్ఛనుపడుట నభినయించి యెట్టకేలకుఁ దెలివి నొంది కన్నీళ్ళతో) హా పుత్ర! హా పుత్రి! యెక్కడనున్నావు? మాఱు వలుకు తండ్రీ! అయ్యో! యిది యేమిరా బిడ్డా! మీతండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్లే యదృష్టహీనురాలిని నన్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా యన్నా? (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—(విని చూచి దుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్తకూడఁబరిత్యజించినాఁడా? ఛీ! యీపాపి [illegible] నిష్కారుణత యే గదా!

శైబ్య [illegible] ? కొడుకెక్కడకుఁ బోయెనో గదా (చూచి కౌఁగిలించుకొని) కొడుకా! నాతో [illegible]టలాడవేమి? నాయనా! యెక్కడను భయపడుదువు గదా! ఈభీషణమైన మహాశ్మశానమును [illegible] వచ్చి చూడవేమిరా? (ఉన్మాదముతో) బిడ్డా! యేమనుచున్నావు? ఉపాధ్యాయుల యానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయుచుండఁగా మాఱినితొఱ్ఱలో నుండి నల్లత్రాఁచు బుస్సుమని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా? అయ్యో తండ్రీ! యేదే దోయి నల్లత్రాఁచు? అది నన్నేందుకుఁ గఱవదురా కొడుకా? (అంతటఁ జూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల. ఇక్కడ నల్లత్రాఁ చెక్కడ? (కూర్చుండి సకరుణముగా) హా కుమార! కుమార! లేరా. ఒజ్జలకొఱకు నీవు దెచ్చిన య[illegible]న యీమారేడుఁబత్త్రిని నూవుఁజేనిలో మొలచిన యీదర్భాంకురము[illegible] ర నాయన కిచ్చిరారా. హోమవేళ యాయన కతిక్రమించునని [illegible] కొనలేవురా. బిడ్డా? అయ్యయ్యో! నీతోవచ్చిన బ్రహ్మచారులందఱు[illegible] ల్లు సేలుదురు గదా! లేలెమ్ము (లేవఁదీయఁ బోవుచు సావేగముగా ఏమీ? నాయనా! నిర్భాగ్యురాలిని నన్ను నిజముగానే విడిచిపెట్టితివా? దూరమైతివిరా తండ్రీ? అయ్యో! చచ్చితివిరా బిడ్డా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—దుఃఖముతో అహాహా! కరుణాగంధశూన్యన కాకటికి దైవమునకైన నీయార్తాలాపములు దుశ్శ్రవంబులుగదా!

శైబ్య—హా! నాథ! సర్వథా నిష్కృప! విశ్వస్తచిత్తుఁడ వయి నీ విప్పు డెచ్చట నున్నావు? నీయుత్సంగమునఁ జెంగలించు ననుంగునిసుంగున కిప్పుడెంతటియవస్థాంతరము సంప్రాప్త మాయునదో కనుఁగొనుము. ఆర్యపుత్రి! యేమఱక బిడ్డను గాపాడుమని నాకాజ్ఞాపించితివి. పాపశీలను నేనాలాగునఁ గావింప నయితిని.

రాజు—(సవిశేషకరుణంబుగా) ఆహా! యీపరిదేవనము లాయములను గోయుచున్నవే.

శైబ్య—(మృతుని ప్రత్యంగము దడవిచూచి) హాయన్నా! క్రొన్నెలచెన్నున వన్నెమీఱు నిది నీనెన్నుదురు గదా! పుత్రకా! యెత్తయిన ఱెప్ప వెండ్రుకల నొప్పి పర్యంతపాటలంబు లయి సుస్నిగ్ధధవళంబు లగునివి నీకన్నులు గదా! కొమరుకా! సుఘటితాస్థిబంధకఠినవిస్తీర్ణ మిది నీహృదయఫలకముగదా! తండ్రీ! సంహననుండవు, నీయాకృతి యాకృతాంతహతకున కేమియవలక్షణము దోఁపించిన దోయి. *సత్యసంధున కార్యపుత్రునకు మందభాగిని నగునాచరితమం దాలాగునఁ బ్రమాదము గలిగి నది. వృథా ధర్మము కారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞానవేదు లళీకవాదులు; అయ్యయో! సాముద్రికవిచక్షణు లెంద ఱెందఱో వీని యవయవలక్షణములయందు విశ్వాసము గలవారయి యితఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుండు, వంశోద్ధారకుండు, సార్వభౌముండు గాఁగలఁడని పలుమాఱు ప్రశంసించిరి. ఆప్రశంసము లన్నియు మందభాగ్యురాల నయిన నాకర్మమున నసత్యములే యయిపోయినవి.

జు—(సాశంకముగా) అయ్యో! యేమీ! యిది యంతయు నాకే తగిలివచ్చుచున్నది (నిపుణముగాఁ జూచి కన్నీళ్ళతో) హా! యే మిది?

మ. గొడుగుం బోయి శిరంబు, పెద్ద నుదు, రక్షుల్ దీర్ఘముల్, చిన్నిలే
యడుగుల్ చక్రసులక్షితంబులు, భుజా లాజానులంబుల్, స్ఫుర
జ్జడజంబుల్ కరముల్, గళుఁ గృశము, వక్షం బాయతం, బన్నవాఁ
గడు పీపాపఁడు చక్రవర్తిపదయుక్తక్షత్రియాంకూరమే. గా

...వచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో! నిజముగా మారోహితాశ్వున కిదే యీాకు. అందుచే నాహృదయమున కనుమానము గలుగుచున్నది. కానీ. వత్స కమంగళము గాక.

శై— హా భగవానుఁడా! కౌశిక! యిప్పుడుగదా నీవు కృతార్థుఁడ వయితివి!

రాజు— (సావేగముగా) హా! యేమిది! భగవానునిఁ గౌశికుని నిందించుచున్నది; ఎ... యిం కయు భేద మన్నది కానరాదు. ఈమె పరదార యెట్లు లగును. ...స్విని శైబ్యయే తడవుగఁ దేఱి చూచి సకరుణముగా) ఇంక ?

...వి స్వన మెల్లు రాల్పడె నదే యేడ్వుఁ మహార్తధ్వనిఁ;
...ం దుష్మెదకష్టఁబెన్నెటి నెఱుల్; చిక్కెఁ సమస్తాంగముల్

మదికిం బోలుప రాక; నెమ్మొయిజిగిక్ మాలిన్యముం బొంది ప్రాఁ
తది యోౕ చిత్తరురూపుచందమున వేద్యం బయ్యెడుక్. లేఖలక్. ౯

హా! వత్స! రోహితాశ్వ! యెక్కడ నున్నావు? పలుక వేమిరా తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లి మరలఁ దెలిసి రోహి శ్వునిఁ జూచి)

తే. ˜ ˜ ˜ గళ గుగ్గులురచిత మైన
స్నారికూఁకటిజడలు వ్రేల
మధుపలంఘితముగ్ధతామరసశోభ
నెసఁగునీమొగ మిపు డొప్ప దేర తండ్రి.

హా వత్స! హా రో తాశ్వ!
నందన! హా బ - శికదక్షి

చ. అనిమిషు లొందఁ దృప్తి వివిధా . లేదు;
చనకుల కీప్సితార్థము లొసంగను లేదు ద దనం
బును నెలకొల్ప లేదు; సుఖముం గనలేదు కులార్హ మాపరం
బున వటబీజపున్మొలక వోలె వృథాపాలివోయితే సుతా.

మఱియు నోరిచిన్నియన్న!

చ. శిర మభిషేకతోయమునఁ, జేతులు దానము నక్, బదద్వయం
బళిన్నృపమాళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రతక్; మనో
హరభుజముల్ ధనుర్గుణకిణాంకములం ధరియింప లేదు; నీ
వుర కుదయించి రూపఱి తయో! ప్రతిపచ్ఛశిలీలఁ బుత్రకా.

(ఆలోచించి) నే నింక ని ల్లెందు కుండ వలెను. ఈయేడ్చుచున్న దేవియొద్దకుఁ నన్నెఱింగించుకొనియెదను. కా దిది యయుక్తము. ఈవఱకే పుత్రశోకమున మల మల మఱుఁగుచున్న యీదీనురాలికి స్వదశావిపర్యయంబున మఱింతయాతన గలిగింప నేటికి? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరిదురాత్మా! హరిశ్చంద్ర హతక! నీ వింకను జావ వేమిరా? ఇంతకన్నను నీ వేమి చూచెదవు? (మూర్ఛిల్లి మెల్లగాఁ గన్నులు విచ్చి) దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక! యిట్టిదురవస్థయందును నీపాడుప్రాణములను విడిచిపెట్టఁ జాలకున్నావు. ఆత్మహత్యఁ గావిం కొనువాని మునకష్ట
ఁ దప్పించుకొనఁ జూచుచున్నావా యేమి? ఛీ! మూర్ఖ:—

గీ. దారుణాంధతమిస్రాఖ్యనారకమున
నిప్పుడే పోయి మునుఁగు టొకింత మేలు

పుత్రముఖచంద్రరాహిత్యమునను జిమ్మ
చీఁకటులు గ్రమ్మ దెసల వీక్షింప కుండ. ౧౩

ఉ. ఇంతయు నంత యంచు మితి యెక్కుడఁ బుత్రవియోగజాత దు
ర్దాంతదురంతవేదనకుఁ? దాదృశయాతన లేదు లేవ యం
ధంతమమందు రౌరవము నం గ్రకచోత్కటభైరవాసిప
త్త్రాంతరమందు శాల్మలిని నక్కట పోయపుఁబూయవీచికన్. ౧౪

ఇంక నాలస్య మెందుకు? పుత్రశోకానలదహ్యమానుండ నగు నేను భాగీరథీతీరంబున
కుఁ బోయి యీశరీరమును బరిత్యజించెదను. (మెల్లగా నడిచి, తలంచుకొని సంభ్ర
మముతో) అయ్యయ్యో! నేను బరాధీనుఁడ నన్నమాట బొత్తిగ మఱచి పోయితి
నే. (విచారించి దుఃఖముతో) అన్నన్నా యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. మృతివలనను గాంతురు ని
ర్వృతి నతిశయముగ స్వతంత్రవృత్తులు ధన్యుల్
క్షితిలోన నాత్మవిక్రయ
లతిపాపులు పొయఁ జాల రకటా యసువుల్. ౧౫

(దుఃఖించుచు) అయ్యో! మందభాగ్యుఁడను నే నా కోరికకును దూర మయి పోయితిని.

తే.గీ. దారుణం ... యీదుఃఖభారమునకుఁ
దగినయాప ... ది ధైర్య మొకటి;
యేలినాతనియానతి యింత మీఱఁ
... గు నారక మప్రతీకార మరయ.

హా దుఃఖానలదందహ్యమానుండ నగునన్ను వివేకజలంబులం జల్లార్చ
... ము ... యిుండెదను.

... ని ... భక్త ... మా నడుమ; నవ్యక్తంబ యాదిం దుదిన్;
... ధా జగము; తత్ప్రంచత్వ మబ్రం బొక్కో;
... తర ... ంగవలనవ్యాపార మా ంన్వతిన్
... యోగములకున్; ఖేదంబు మోహాత్త మే. ౧౬

వా... అయ్యో యీవల్ల కాటిపాలెఱము నన్నింకను వి ... షా
న... దు. ... ం నే నేమి చేయుదును. (కన్నీరు దుడుచుకొని) కాష్ఠ ... శా
మున నురిపోసికొని యీపాడుజీవము పోఁగొట్టుకొనియెద (ఉరిపోసి
క ... న్నది.)

రాజు—(చూచి తొట్రుపాటుతో) అయ్యయ్యో! యిప్పుడు మఱియొక జీవితవ్యసన ఫలము సంప్రాప్త మగుచున్నది. మందభాగ్యుఁడను నే నిందు కేమి చేయుదును? (ఆలోచించి) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి "మృతి వలనను గ్నాంతురు నిర్వృతి" యను నీ పూర్వోక్త పద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూములు స్వకర్మవిభేదవిపాకవిభ్రమం
 బునను విరూఢమార్గములు వొ మ్మనుచుం బరలోకతత్త్వవి
 జ్జనములు మాయ నుజ్జనము నల్పి హసింతురు నెమ్మనంబునం
 దనిశ మపార మైనయవశాత్మ్యులయేతదసార సంసృతిన్. ౧౮

శైబ్య—అపురపురా యెంత ... మెంత పనాందను మఱిఱ హెూత్సవవ్యాసక్త హృదయ నయి పరాధీన ... న ... నేన బదరి యక్లే చేసి యుంటి నేని జన్మాంతంమున న ... కం డుసు గదా! అయ్యో! యప్రతీకారదారుణ ... దాఁక నోఁమరుచానను? కానీ. కాలోచితము నాచరించి దాన ... శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మణోత్తము నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలు నే లోకమునఁ గ్రమ్మఱ జన్మింప కుండ వ్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు శో జేసికొనియెదను. (పొద పేర్చుచున్నది.)

రాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో! యీమె. కాలోచితకర్మమున క... రంభించినది. (నలో) దేవీ బాగుబాగు! నీ విట్టియవస్థయం దయిన నా త్యము నతిక్ర ంప కున్నదానవు. ఇంక నే నీమెను సమీపించి ప్రభుశాసనము. వేర్పెదను. (సమీపించి విచారముతో) దేవీ! (అర్ధోక్తిని నోరు మూసికొని మహాభాగ్యురాల!

ఉ.క. పడయక నాయాదేశం
 బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరు గానీ.
 నడపంగ రాదు. మననవుఁ
 గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవి యున్. ౧౯

కాఁబట్టి మృతకంబలము నీయవలయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని చేయి సాఁచుచున్నాఁడు.)
... యము నటించుచు) భద్రముఖ! దూరముగా నుండుము. నేను నీకిచ్చెదను.
లజ్జించుచు) ఉన్నాఁడను.
—(రోహితాశ్వునిశరీరముమీఁదనుండి బట్ట తీసి యిచ్చుచు. హస్తమునుజూచి విస్మ

యముతోఁ దనలో) ఏమిది! చక్రవర్తిలక్షణలక్షితం బయ్యు నీచెయ్యి యిటువంటివ్యాపారమునం దుపయుక్తమైనది! (సమీపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములు చూచి యానవాలు పట్టి) ఏమిది! అయ్యో! ఆర్యపుత్రులా? (తత్తఱపాటుతో) హా! యార్యపుత్ర! రక్షింపు రక్షింపు. (పాదములమీఁదఁబడుచున్నది.)

రాజు—(తొలఁగి) దేవీ! చండాలదాస్యదూషితుండ నయిన నన్నంటఁ దగదు. అడిల్లు మాఱడిల్లుము.

శైబ్య—(ఊఱడిల్లి) అయ్యయ్యో! యిది యేమి?

రాజు—దేవీ! యిది పూర్వజన్మకర్మములపంట. నీ విందుకు విలపింపకుము. మృతకబలమును దెమ్ము.

(దుఃఖముతో నిచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షముకురియుచున్నది.

—(వింతతోఁ జూచుచున్నారు.)

శ్లో) క. ఔరా దానము, శీలం

ఔరా, ధీరత్వ మౌర, యౌరా సత్యం

ఔరా యోరుపు, జ్ఞానం

బౌరహరిశ్చంద్రభూపహర్యక్షునకున్. ౧౧

—(విని సశ్లాఘముగా) ఆహాహా! యె... ...గా యార్యపుత్రుని గుణశ్లాఘువల ద...ము ... అడించుచున్నారు. అ... నీ...ణశ్లాఘమున ...యగాని యార్య...టివాని కిదృశావస్థ తటస్థ...ం ...చూడ సర్వథా ధర్మ మకారణము. స...

విజ్ఞాన మంథకా వర్తనము.

...డు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

హా! మహారాజహరిశ్చంద్ర! నే... ...వేటు

...ఘతమసత్యవాక్యముల దానములన్ మఱి యార్జితం...

ర్మములను లోఁతిభూపతులమండలి కెయ్యవి దు... ...ంబు ల

వ్విమలతరాత్మదర్శనపవిత్రము లై తగుశాశ్వతంపులో

కములను నేను నీకు నొసఁగం జనుదెంచినవాఁడ నియ్యెడన్. ౧౧

కావున నీ వింక విచారింపకుము. వత్స! రోహితాశ్వ! యూ... ...తము.

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భగవానుఁడు ధర్ముఁడా ... ...యభి...

వాదనము చేయుచున్నాను.

శైబ్య—స్వామీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నులు దెఱచుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—రోహితాశ్వ!

క. పితృధర్మపాలితుండ వ
యితి వీ కుమార; మరల నేతెంచెను నీ
గత సైనయట్టి ప్రాణము
క్షితిప్రజలను నేలుకొనుదు చిర మాఱడుమా. ౨౨

రోహి—ఓహో! మాయమ్మ వచ్చినది! అమ్మ నిచ్చటి కెవరు తీసికొని వచ్చినారు?

శైబ్య—ఎవ రున్నారు నాయనా? నాకర్మమే నన్ని—

ధర్మ—వత్స రోహితాశ్వ! యిదిగో బ్రహ్మలోకాతిథి

రోహి—ఓహో! నాయనగారా? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.
చున్నాఁడు)

రాజు—పుత్రకా! చండాలసేవాదూషితుని నన్ను నీవు ముట్టఁ గూడదు.

ధర్మ—రాజా! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును. ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు పత్నీసంయుతుం డెవ్వఁడో
హేయాకారముతోడ నిన్నుఁ గొనినా డీమాలవాఁ డెవ్వఁడో
న్యాయం బొప్పఁగ నెంచఁ జేయుదువొ రాజ్యం బెల్ల గుహ్యాంబు భూ
పాయా ధార్మ్యమెఱుంగ నీ కిపుడు దివ్యాలోక మే నిచ్చెదన్. ౨౩

వఁడు రా పరిచారకుఁ డక్కడ?

ఋషభుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ! విమానమును దీసికొని రమ్ము.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ధర్మ—మహారాజా! నీ వీవిమాన మధిరోహించి దివ్యనేత్రమున సర్వము నెట్లున్నదో విలోకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహానుభావ! (దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యానము నటించి) * ఓ హోహో! విద్యలు దన్నుఁ బొందిన పన్నసంతోషముచేత భగవానుఁడు కౌశికుఁడు మా రాజ్యమును విడిచి మంత్రుల కప్పగించినవాఁడు.

ధర్మ— మహారాజా! భవదీయ సుగుణసత్త్వవాక్యమును బరీక్షింప వేఁడి యాతపోగనుఁ డు

ట్లుచేసినాఁడు గాని యాయనకు నీరాజ్యమెందుకు ? నీవు సంభ్రమింపక యింక దేటగా సర్వము నాలోకింపుము.

రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించియానందముతో) దేవీ !! నీ వెంతయదృష్టవంతు రాలవు ?

ఉ. బానిసగా నిసుం గొనినపాఱుఁడుపారకృపానిధానుఁ డీ
శానుఁడు సుమ్ము ; బ్రాహ్మణియు సర్వజగజ్జనయిత్రి యద్రిజా
మానిని ; నన్నుఁ గొన్నతఁడు మాలఁడు గాఁ డనఘుండు ధర్ముఁ డో
చాన ! యథార్థ మి ట్లగుట శోచ్యము వాసెను నేఁడు నాహృదిన్.

అ ట్లయిన నిప్పుడు రాజా కుమారుని రోహితాశ్వునిఁ బృథివీరాజ్యమున కభి షేకింపుము.

—చిత్తము మహాభాగ !

సింహాసనము సింహాసనము ; ఆతపత్ర మాతపత్రము ; చామరము చామరము ; జల కుంభము జలకుంభము.

—మ. ఇదె భాస్వన్నవరత్నసంఘటిత మౌహేమోచ్చసింహాసనం
బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం బిద్దాతపత్రంబు ; ...
ముదివెల్లి న...గుహ్మోమద ... ంబు... ...మరా లివ్వే ; కాం
డధిరా ... సంభృతాంబు ...పూర్ణస్వర్ణకుంభం బిదే.

కిఁ జూచి) ఓహో ! యెంతయదృష్టము ఈరోహితాశ్వకుమారుని యభి
...త్సవమును దేవత లభినంది... నా...

... త్రపయఃపరి... ర్ణకు
భుం... మోగు నివే వియందు ; యు క్తమ
...వృ... చిదిగో న ర్తనముం బొనరింతు రచ్చ... ;
చెరి యిదే నృపాలుని భజింతు రి...ంశముల... ...శ్వరుల్

కరణీయ మాచరితం బయ్యెఁ గావున నీ విఁక బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రయాణము ...

రాజు—భగవానుఁడా !

శా. నందష్టోష్టత ఘోరతర్జనల విశ్వామిత్రుఁ డుగ్రుండు రాఁ
గం, దేవా ప్రజలం త్యజించి యెట కేగం జూతు కొం
మ్ముం దో నంచు సబాష్పదీనముఖు లై ము న్నన్నవారా, .
... ... కొనకడఁ ద్రాత... దివ్యలోకంబులన్.

ధర్మ—రాజా! స్వకర్మవై చిత్ర్యంబునం జేసి యుచ్చావచస్వభావు లగుప్రజలకా, యంత లేసి భాగధేయంబులు?

రాజు—మహాత్మా! విను నానిశ్చయము.

క. తిరుగుదు నమ్మెల్లోకము
లరనిమిసం బైన వార లందఱతోనే
...రకుత నాగుపున్నె పు
నెరసునవే వా లకును నీచూపుగతుల్. తిలా

ధర్మ—(విస్మయముతోఁ దనలో) అహెూ! యీరాజు చరిత్రము లోకోత్తరము! (ప్రకాశముగా) రాజా! ... బగునపర ... సంబా
చేత ని ... నీప్రజలకుం గూడ ... దంపా ... ల
కను గావలసిన దేమి యున్నదో దా ... నడుగుః...

రాజు—భగవానుఁడా! యింతకన్నను నాకుఁ ... దొకట యుఁ... నా
చూడు—

చ. పొసఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీఁడె గోప మీ
విసుఁగును బ్రాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను జక్రవర్తి; నా
కొనఁగితి నీదుదర్శనము; నొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకముఙ్;
గొసరఁగ నింతకన్న నొకకోరిక నా కెదలోన నుండునే. ౨౯

అయిన ని ట్లగుఁగాక.

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడ నిచ్చ లపారసౌఖ్యబుధాళితో
ధారుణీపతి, గెల్పుతో వసుధాస్థలీపతి గ్రాలుతఙ్;
సారవేత్త లనుగ్రహించుత సత్కృతుల్ నిజకావ్యనం
భారమందును బాదుకొల్పినభవ్యపుంగుణలేశముఙ్. ౩౦

ధర్మ—తథాస్తు.

రాజు—మ. ఎవఁ డీనాటక మాడ నాన తిడి మే నెంతే గగు ర్పొన హ
ర్షవశుం డై ఘనవస్త్రహేమమణిభూషారాసు లిచ్చెఙ్ దినం
బవనీశుం డలకార్తికేయప్రథ క్షీరాంభోధితీరంబునఙ్
గవిపే ర్గ్రసతంబుగా జగములోనం గ్రుమ్మరుం గావుతఙ్. ౩౧

ధర్మ—తథాస్తు.

(...)

—*గద్య.*—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీరనీ
రాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్ర
గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూర
పరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృత
చండకౌశికనాటకంబునందు
సర్వంబును బంచ
మాంకము.

సంపూర్ణము.

కాకినాడ:—శ్రీసుజనరంజనీముద్రాక్షరశాల, 1900.

తములయిన గ్రంథములును వానిమూల్యాదులును ౧౨ పటిక.

శతకము (లోకదృష్టాంత సమన్వితనీతిబోధకపద్యగ్రంథము. ౧౮౯౨ ౧౮౯౩ సంవత్సరములం బ్రవేశపరీక్షకుం బఠనీయమై ౧౮౯౪ వ సంవత్సరమునుండి ఐదవఫారము (Vth FORM) నకుం బఠనీయముగా నిర్ణీతమైనది.) ... రు ౦-౧౧-

సుగుణప్రదర్శకము. (౧౯౦౦ అవ సంవత్సరమున ౧ టి ఫారమునకుం బఠనీయముగా నిర్ణీతమైనది) ... రు ౦- ౪-

నందనందనశతకము (విష్ణుభక్తుల కానందకరము) ... ... రు ౦- ౧-౬

భగవత్కీర్తనలు. (సర్వభక్తహృదయానందకరము) ... రు ౦- ౧-

భక్తచింతామణి (సర్వపండితభక్తహృదయాహ్లాదకరము) ... రు ౦- ౫-

వేణీసంహారనాటకము. (రౌద్రరసప్రధానము. భారతకథ ౧౯౦౧ సంవత్సరము పట్టపరీక్షకుం బఠనీయము.) ... ... రు ౦-౧౪-౯

విక్రమోర్వశీయనాటకము. (శృంగారరసప్రధానము) ... రు ౦- ౮-

ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకము (అద్వైతసిద్ధాంత బోధకము ప్రధానము) ... ... రు ౦-౧౧-౦

చండ... ము. (హరిశ్చంద్రకథ) ... ... రు ౦- ౮-

... భక్తిం. రవర్ణనము) ... రు ౦- ౫-

... తెలుంగు) ... రు ౦- ౬-౬

... వర్ణన వరీ మనోహారము. { చాటుప్రబంధము రెండు చంపకమాలికలు. } రు ౦- ౨-౬

సతీస్మృతి (సానుబంధము, కరుణరసము) ౨-౬

దైవభక్తినిగురించిన యుపన్యాసము. ... రు ౨-

సుమనోమనోజ్ఞము. (ప్రథమభాగము చిన్నయక్షరము) రు ౦- ౬-౬

డిటో (ద్వితీయభాగము. పెద్దక్షరములు) ... రు ౦- ౯-

డిటో (తృతీయభాగము. చిన్నయక్షరములు) ... రు ౦- ౬-

పైగ్రంథములు కావలసినవారు రాజమహేంద్రవరమున దొరతనమువారి ... నపాఠశాలయందుం బ్రధానాంధ్రోపాధ్యాయు లగువడ్డాది సుబ్బారాయం గారికి వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.